

ANTROPOLOJİK KARAR KAVŞAĞI'NDA HAYSİYET, HAKLAR VE HUKUK FELSEFESİ

DIGNITY, RIGHTS AND LEGAL PHILOSOPHY WITHIN THE ANTHROPOLOGICAL CROSS OF DECISION-MAKING

Winfried BRUGGER*

(Çev. : Muhammed İkbal İMAMOĞLU)**

Özet

İnsan eylemi, kabaca iki kısma ayrılabilir: (1) Gündelik/sıradan eylemler; diğer bir deyişle, konuyla ilgili olarak elimizde bulunan her türlü verinin ve yaptığımız her türlü hesabın bize aynı istikameti gösterdiği “basit meseleler”. (2) Problemlili/müşkül eylemler, yani elimizdeki verilerin ve zihnimizdeki gerekçelerin bize farklı farklı yönleri gösterdiği “zor meseleler”. Bu gibi durumlarda kişi, vereceği kararların ağırlığını omuzlarında hisseder ve kendisinin bir karar kavşağında bulunduğunu fark eder. Bu makale, daha ziyade bu neviden zor meselelerle karşı karşıya kaldığında kişinin nasıl bir sistematik dahilinde karar verip, eylemde bulunması gerektiği hususunu konu edinmektedir. Antropolojik Karar Kavşağı Teorisi, hem bireysel hayatın tanziminde, hem de toplumsal eylemlerin düzenlenmesinde nazara alınabilecek, insan eylemine dair sistematik bir izah sunar. Buna göre her insan, zor bir kararın arefesinde bulunduğu zamanlarda kendisini yatay ve dikey eksenleri bulununan bir karar kavşağının orta noktasında hisseder. Yatay eksen üzerinde, insanın “geri”sinde “geçmiş zaman” (kişinin o ana kadarki hayatı, tecrübeleri vs.) ve “ileri”sinde “gelecek zaman”; dikey eksen üzerinde ise insanın “yukarı”sında „idealler/değerler/yüksek fikirler” ve “aşağı”sında „temel ihtiyaçlar“ bulunur. İnsan önemli bir karar vereceği zaman, bu yönlerin her birisinden gelen ve kararına etki etmeye çalışan, fakat yerine göre birbirleriyle çatışma ve hatta belki de çelişki halinde bulunan farklı telkinlere maruz kalır. İsbetli bir karar alabilmek ve başarılı bir eylemde bulunabilmek için gerekli olan, somut olayda belirli bir istikamet ya da mülâhaza yönünde kararını vermeden önce, her dört ciheti de dikkate almak, bunları en iyi bir şekilde birbirleriyle iribatlandırmaya ve her dört cihetin de çakıştığı ortak noktayı bulmaya çalışmaktır. Sürekli olarak bir ya da birden fazla cihetin gözardı edildiği kararlar ise, insan davranışlarının çok boyutlu bir değerlendirmesini yapmayı ihmal ettiklerinden dolayı isabetli değildir. Karar Kavşağı'nın, münferit fertler için geliştirilmiş olan bu tahlil/analiz edici niteliği, firmalardan hukuk düzenlerine, devletlerden devletlerüstü yapılanmalara kadar *diğer her türlü teşekkül* için de nisbî olarak geçerlidir. Bu keyfiyetin doğru anlaşılması, bir yandan insan haysiyeti, temel haklar ve insan hakları kavramlarının felsefî olarak temellendirilmesinde, diğer yandan ise hukukun ve siyasetin insan tabiatına uygun bir şekilde yorumlanıp yapılandırılmasında bize yardımcı olur.

Anahtar kelimeler: Antropoloji, insan tabiatı, insan haysiyeti, insan hakları, temel haklar, hukuk felsefesi, hukuk metodolojisi, tabii hukuk.

Abstract

Human action can be divided up roughly into two categories: routine actions or “easy cases” in which all impulses and considerations point in the same direction; and problematic actions or “hard cases” in which these impulses and arguments point in different directions. Then the actor has “to bear the cross” of decision-making. The article concentrates on these hard cases which lead to a “decisional cross” for the agent. The decisional cross provides a map of decisionmaking in hard cases; it provides binoculars with built-in crosshairs, displaying the vertical and horizontal lines within the horizon of socialization, interaction and enculturation. On first inspection the “decisional cross” only reveals an awkward predicament, a problem, not a solution for decisions regarding the task of leading a good life, either individually or collectively. On closer inspection it is possible to develop a systematic anthropology of human action that helps orient the actor toward leading an individual life as well as to orient collective actors and organizations, be it

* Prof. Dr., Almanya'da Heidelberg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Kamu Hukuku ve Hukuk Felsefesi Kürsüsü'nde öğretim üyesidir. Email: bruggerw@jurs.uni-heidelberg.de (www.brugger.uni-hd.de).

**Almanya'da Heidelberg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Kamu Hukuku ve Hukuk Felsefesi Kürsüsü'nde doktora öğrencisidir. Email: m.ikbal.imamoglu@alumni.uni-heidelberg.de.

companies, legal systems, nation states or supranational entities. If we are crossed with a difficult decision, the ego or self stands at the crux of operating impulses coming “from below” and “from above.” The horizontal and vertical axes of consideration cross one another with two energized poles each— thus equaling four decisional perspectives in total. Visually and metaphorically speaking, in the here and now of a problematic decision, on the horizontal axis of the cross of decisionmaking the past - one’s former life experiences and biography - pushes from behind and the future pushes from in front in order to gain consideration amongst the options for a plan of action. The Id is our animalistic nature pressuring the ego “from below,” representing our most basic human needs and their desire for satisfaction. The norms and ideals of what is beautiful, good, just, and transcendent, herald “from above,” visually and metaphorically speaking. Motives and arguments pull at us from all four directions. The four perspectives in hard cases are poised against and contradict each other, but even within each perspective conflicts can arise. A “good shot” or a worthwhile decision has to find the crossing point of the four modes of reflection – only there we expect the “right fit” of the decision to be made by this person in this situation.

Key Words: Anthropology, human nature, human dignity, human rights, fundamental rights, legal philosophy, legal interpretation, natural law.

I. Antropolojik Karar Kavşağı’nda Eylem

Hukuk, insanî olmalıdır! İnsanın tabiatına uygun olmalı ve tüm insanlar için ortak olan özelliklere dayanmalıdır! Hukuk felsefesinin bir çok okulu, bu genel ifadeler üzerinde hemfikir olacaktır. Fakat, “insanî olmak”, “insan olmak” ve “insan tabiatına uygun olmak” için hangi unsurların gerekli olduğuna ve bunlardan hangilerinin “aslı” unsurlar olarak kabul edilmesi gerektiğine dair teferruata girildikçe, hemen fikir ayrılıkları baş gösterecektir. Meselâ bu noktada, insanın tabiatını somut ihtiyaçlara dayalı olarak algılayan ve insanın temel ihtiyaçlarını merkezde tutan bir insan tabiatı algısı, insan olmanın asıl belirleyici unsuru olarak “akıl ve ruh”u önplanda tutan bir insan tabiatı algısı ile çatışmaya girecektir. İzafiyeci okullar (relativistic schools) ise, meseleye şüpheli bir şekilde yaklaşarak, hukuktaki bir çok kanaatin diğer farklı kanaatler içinden yalnızca bir tanesi olduğunu ve bunların da tarihsellik ile malûl olduklarını söyleyecektir. Yöntemciler (proceduralists) ise, makul bir insan ve hukuk tarifi yapmayı zorlaştıran belirsizliklerden ve tartışmalardan çıkış yolu olarak, somutlaştırıcı süreçlere tâbi olmayı teklif edeceklerdir. Onlara göre, bu tarz soyut tartışmalar yapmak yerine, şiddet kullanımını dışlayan ve karar alma sürecine, ilgili olan herkesin mümkün olan en geniş çapta katılımını amaçlayan demokratik karar mekanizmalarından çıkacak olan sonuçlara tâbi olunmalıdır. Bu yazıda, hukukun hangi şartları gerçekleştirilmesi hâlinde insan tabiatına uygun olabileceği hususunda fikir beyan ederken, kıstas olarak insanın “eylem”inin (*Handeln, human action*) temel alınması gerektiği tezi teklif edilecektir. Zira her canlı, genellikle belli bir amaç doğrultusunda “hareket eder” ve çoğu canlının da öğrenme ve belirli bir ölçüde de iletişim kurabilme kabiliyeti vardır. Fakat insanoğlu eylemde/davranışta bulunur, hisseder, anlamlandırır, ölçer biçer, temellendirir ve karar verir. Her ne kadar basma kalıp gibi görünse de, insanın eylemi/davranışı bir o kadar da çok boyutlu ve aydınlatıcıdır. Özellikle de eğer mesele, –genelde olduğu gibi– hukukun bağlayıcılığı olan kararların alınmasına zemin hazırlayabilecek nitelikte hayatî bir önem taşıyorsa... Yani “zor bir mesele” (“hard case”) ise... Bu gibi durumlarda, “Antropolojik Karar Kavşağı”nın („das anthropologische Kreuz der Entscheidung“, “anthropological cross of decision-making” ya da “anthropological decisional cross”) önemi açığa çıkar. ¹ Peki bununla kast edilen nedir? ²

¹ Teorinin orjinal isminde yer alan „Kreuz/crux“ kelimesini Türkçe’ye, Almanca’daki „Kreuzung“, İngilizce’deki „cross“ kelimelerine karşılık gelen „kavşak“ kelimesi ile çevirmenin daha uygun olacağını düşündüm. Çünkü „Kreuz/crux“ kelimesinin Türkçe’ye, bu kelimenin Avrupa dilleri ve kültüründe gündelik hayatın içinde kazanmış olduğu ve dinî kökeninden nisbeten soyutlanmış olan manalarını göz ardı ederek, doğrudan „haç“ ya da „çarmıh“ şeklinde tercüme edilmesi uygun olmazdı. Zira Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, Avrupa dillerinde ve kültürlerinde olduğunun aksine, bu kelime kişinin zihninde ilk etapta dinî çağrışımlar uyandırmaktadır. Bu nedenle de, kelimenin „haç“ ya da „çarmıh“ olarak çevrilmesi, teorinin ilgili olduğu bağlamdan, yani insan eylemlerinin ve kararlarının yapısını ve farklı boyutlarını bir sistem dâhilinde izah etmeye çalışan bir teori olmak bağlamından çıkartılarak, daha ziyade dinî çağrışımların etkisinde kalan yanlış bir bakış açısıyla değerlendirilmesine sebep olabirdi. Bu yüzden, yazarın da muvafakatıyla, „Kreuz/crux“ kelimesini „kavşak“ şeklinde tercüme ettim. Nitekim yazar da, teorisinin Avrupa literatüründe de yanlış olarak dinî mahiyetli bir teori olarak algılanmasının önüne geçmek için, yeri geldikçe bu kelimenin her ne kadar çıkış eksenini itibarıyla dinî kaynaklı olsa da, günlük dil içinde dinden bağımsız, herkese mâl olmuş genel bazı anlamlarının oluştuğuna dikkati çekmektedir. Bu meyanda olmak üzere, meselâ Almanca’da „insanın bel kemiği“, müzikte „diyez“ işareti ve „çapraz“ işareti de „haç/çarmıh“ („Kreuz“) olarak adlandırılmaktadır. – Çev. „Kreuz/crux“ kelimesini „kavşak“ (Kreuzung/cross) olarak tercüme etmenin, teorisinin ismini koyarken yazarın bu ismin okuyucuda uyandırmasını arzu ettiği çağrışımlar bakımından bir mahzurunun olmadığına ve her ne kadar „haç/çarmıh“ („Kreuz“, „crux“) kelimesinin Avrupa kültüründe

İnsanın davranışları kabaca iki şekilde ele alınabilir: gündelik, sıradan eylemler ve problemlü/müşkül eylemler. Davranışlarımız genelde, günlük sorunlarımızı vakitten tasarruf ederek çözmek için gınaşırı tatbik ettiğimiz alışkanlıklar, sıradan eylemler üzerinden yürür. Eğer karşımıza, alışageldiğimiz şekilde davranmakla çözemeyeceğimiz ve istediğimiz sonuçlara ulaşamayacağımız özel bir durum çıkarsa, bu bize rahatsızlık verir ve bizi dertlere giriftar eder. Lâkin bize rahatsızlık veren ve bizi sıkıntıya sokan bu gibi hâller, alışkanlıklarımızı, bizi dikkatli ve şuurlu bir ölçüp biçme faaliyetinde bulunmaya zorlayan ve yeni kararlar almamızı gerektiren bir değişim sürecine sokar. Bu hâllerde kişi, kolaylıkla alınabilecek sıradan kararlar ile eyleminin gidişatını şuurlu bir şekilde bizzat tayin etmesinin gerektiği, kendisini zora sokan ve omuzlarında ağırlığını hissettiği kararlar arasındaki farkı anlar. Bir şahıs veya bir olay sebebiyle/tarafından “çarmıha gerilmek” („es ist ein Kreuz mit“) deyimini, bu gibi durumları ifade etmek için kullanılır. Bununla dar anlamda, yani dinî manada, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi, meşakkat, üzüntü ve eziyet kastedilir.³ Fakat bu deyim de artık belirli bir oranda dinî mahiyetinden soyutlanmıştır.

Günlük dilde ise bu deyim, kişinin bir başka kişiyle ya da belli bir durumda başının dertte olduğu ve bunun yol açtığı sıkıntının kolay kolay üstesinden gelemediği, meseleyi farklı farklı açılardan ele almasının gerektiği ve sürekli farklı tercihler arasında gidip geldiği durumları ifade etmek için kullanılır. Bunu, kişiyi bu şekilde zora sokan hâllerin mahiyetine bakarak daha iyi açıklayabiliriz. Bir karar kavşağında olduğunu ve alacağı kararların ağırlığını omuzlarında hissettiği bu gibi durumlarda kişi kendisini, (1) ahlâken çözülmesi zor, (2) sonuçları itibarıyla önemli ve/veya (3) kimliğini, kendi şahsiyeti hakkındaki kanaatlerini etkileyecek nitelikte hayatî önem taşıyan kararlar almak zorunda hisseder. „İmanın gevremesi“ („es ist ein Kreuz mit“) deyimini, yalnızca ilk bakışta bir mağlubiyet hâlini ifade eder. Daha dikkatli baktığımızda ise bu deyimden, –iki farklı mülâhaza ile– hem bireysel hayatın tanziminde, hem de toplumsal eylemlerin düzenlenmesinde nazara alınabilecek, insan eylemine dair sistematik bir antropoloji geliştirmemiz mümkündür.

1. Sadece insanoğlu, geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceği kuşatan bir zaman yelpazesi içinde birbiriyle anlaşır, iletişim kurar ve eylemde bulunur; kaldı ki bir de „keşke“ denilmek suretiyle dillendirilen ve tüm bu zamanların getirmiş olduğu sınırlamalardan sıyrılmak özlemini ifade eden hissiyat

uyandırdığı çağrışımlardan farklı da olsa, „kavşak“ kelimesinin uyandırdığı çağrışımların yine de teorinin anlatmak istedikleriyle uyumlu olduğuna ve hatta teorinin kavramsal, mecazî ve görsel açılardan daha iyi anlaşılması için kavramı birebir çevirmeye nispetle daha iyi yardımcı olduğuna dair izahat için bkz. dipnot 8.

² Aşağıdaki izahlar, yazarın „Das anthropologische Kreuz der Entscheidung in Politik und Recht“ [„Siyasette ve Hukukta Antropolojik Karar Kavşağı“] (Nomos, Baden-Baden, 2. baskı, 2008) adlı kitabına ve „Menschenwürde im Licht des anthropologischen Kreuzes der Entscheidung“ [„Antropolojik Karar Kavşağı Işığında İnsan Haysiyeti“] (Jahrbuch des öffentlichen Rechts, Cilt 56, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008), „Würde, Rechte und Rechtsphilosophie im anthropologischen Kreuz der Entscheidung“ [„Antropolojik Karar Kavşağı'nda Haysiyet, Haklar ve Hukuk Felsefesi“] (Winfried Brugger, Ulfried Neumann ve Stephan Kirste'nin editörlüğünü yaptıkları „Rechtsphilosophie im 21. Jahrhundert“ [„21. Yüzyılda Hukuk Felsefesi“], Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M., 2008) adlı kitabın içinde, s. 50-71) başlıklı makalelerine istinat etmektedir. Metinde kullanılan alıntıların kaynaklarına dair ilgili atıflar için bu eserlere müracaat edilebilir. Ayrıca Antropolojik Karar Kavşağı Teorisi'nin felsefeden, psikolojiye, hukuka ve ekonomiye kadar uzanan bir yelpaze içerisinde farklı disiplinler tarafından nasıl algılandığına dair tartışmalar için şu esere de bakılabilir: „Über das anthropologische Kreuz der Entscheidung“ [„Antropolojik Karar Kavşağı'na Dair“] (Hans Joas/Matthias Jung (ed.), Nomos, Baden-Baden, 2008) [Tercüme yapıpken, yazarın „Würde, Rechte und Rechtsphilosophie im anthropologischen Kreuz der Entscheidung“ [„Antropolojik Karar Kavşağı'nda Haysiyet, Haklar ve Hukuk Felsefesi“] başlıklı makalesini esas aldım. Yazarın, bu makaleden daha sonraki bir tarihte yayımlanmış olduğu ve içerisinde başka bazı izahların ve ilavelerin de bulunduğu „Dignity, Rights, and Legal Philosophy within the Anthropological Cross of Decision-Making“ (German Law Journal, No. 10, Ekim 2008) başlıklı makaleye de zaman zaman müracaat ederek, makalenin en güncel hâlini takdim etmeye çalıştım. Bu son makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://www.germanlawjournal.com/pdf/Vol09No10/PDF_Vol_09_No_10_1243-1266_Articles_Brugger.pdf– Çev.]

³ Alman kültüründe, haç/çarmıh denilince dinî sembolik manada akla ilk gelen, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği zaman yaşadığı acılar, ızdıraplar ve çektiği eziyetlerdir. Bu meydana olmak üzere „es ist ein Kreuz mit“ deyimini ile kast edilen, kişinin bir olay veya bir şahıs tarafından çok acılara, sıkıntılara, ızdıraplara maruz bırakılmasıdır. Türkçe'de benzeri durumları ifade etmek için kullanılan deyim, “imanını gevretmek” deyimidir. Bununla dar anlamda, yani dinî manada, insanın çektiği meşakkat, üzüntü ve eziyet sebebiyle neredeyse Allah'tan ümidini kesecek hâle gelmiş olması kast edilir. Yazarın, orjinal metinde kullandığı „es ist ein Kreuz mit“ deyiminin dinî mahiyetine de atıfta bulunmuş olmasından dolayı, bu deyimini yine dinî bir mahiyeti bulunan „imanını gevretmek“ deyimini ile tercüme etmek mümkündür. Fakat bunu yaparken, yazarın „es ist ein Kreuz mit“ deyimini ile kendi teorisi arasında kurmaya çalıştığı mecazî ilişkiye dair olarak yaptığı vurguyu yansıtmak mümkün olmazdı. Zira bu deyimde atıf yapmakla yazarın çağrıştırmak istediği mana şudur: Nasıl Hz. İsa çarmıha gerildiğinde binbir türlü elemelere, acılara, eziyetlere maruz kalmışsa, insanoğlu da tıpkı bunun gibi, önemli kararlar almak zorunda olduğu zamanlarda çok çeşitli acılar çeker, sıkıntılara maruz kalır. Deyimin dinî mahiyetini ile Karar Kavşağı Teorisi arasında kurulmaya çalışılan bu mecazî ilişkiden başka, yazarın yapmak istediği diğer bir husus da, günlük dile “çile çekmek, acı duymak, sıkıntılara duçar olmak” manalarıyla yerleşmiş olan bu deyimden merkezinde duran “haç/çarmıh” (“Kreuz”) kelimesi ile kendi teorisinin isminde yer alan “Kreuz” kelimesi arasındaki ayniyete dikkat çekmek suretiyle, kişinin alması gereken önemli/zor kararlar sebebiyle “çile çektiği, acı duyduğu, sıkıntılara maruz kaldığı” zamanlarda, kendisinin bir Karar Kavşağı'nda bulunduğunu ona hatırlatmak için, okuyucunun zihninde kinaye yollu görsel bir resim oluşturmaktır. – Çev.

da cabası... Mecazî ve görsel bir şekilde söylemek gerekirse, bu zaman boyutu, Karar Kavşağı'nın *yatay* eksenini teşkil eder.⁴ Müşkül bir karar alınması gereken yerde ve zamanda, kişiye geçmiş zaman „arkasından/gerisinden“, gelecek zaman ise „önünden/ilerisinden“, eylem planını yaparken kendilerini de göz önünde bulundurması için baskı yaparlar. Bu süreç esnasında kişinin, hem hedeflerini seçmesi, hem hedeflerinin önem derecelerini tayin etmesi, hem somut durumları ve sosyal şartları göz önünde bulundurduğunda hedeflerinin ne derece ulaşılabilir olduğunu hesaplaması ve hem de bunlara uygun araç-amaç mütalâalarını yapması gerekir. Herhangi bir şekilde karar verilsin ya da verilmesin, her iki hâlin de, kişinin şu ana kadarki hayatına yön veren süreklilik çizgisinin ve kişinin kendi özgeçmişini ile ilgili şu ana kadarki kanaatlerinin tasdik edilmesi, düzeltilmesi, kesintiye uğraması veyahut da ileriki zamanlarda belli tercihlerin yapılıp yapılmayacağına kararına bağlanması yönünde tesirleri olacaktır.

2. Karar Kavşağı'nın *dikey* eksenini ise, insanın kendi içgüdüleri ile tamamen bağlı olmamasından dolayı gündeme gelmektedir. O, „kendi kendisi için bir projedir“; o, „tavır geliştiren bir varlıktır“; o, „kendi kendisini inşa eder“.⁵ Her ne kadar insanı yeme-içme ve cinsellikten, sevilip sayılmaya kadar bir çok temel ihtiyaç sıkıştırırsa da, bunların tatmininin hangi yollardan ve neler ile olabileceği ve bunlar arasındaki öncelik sırasının nasıl olması gerektiği, insanın genetik yapısına detaylı olarak derc edilmiş değildir. Bilakis Tanrı, tabiat ve/veya evrim, insan için, tercihlerini yaparken zorluklar çekmesini murad etmiştir. „Tercih çilesi“ („*Qual der Wahl*“, „*torment of choice*“) öncelikli olarak, insanın tercih edeceği araçların, yöntemlerin ve amaçların eşya, insanlık ve sosyal ilişkiler alemi ile olan dış ilişkilerini tayin ederken karşısına çıkar. İnsanın, temel ihtiyaçlarının, hislerinin, bilebildiklerinin (cognitions)⁶ ve ideallerinin birbiriyle içiçe geçmiş boyutları nedeniyle artık kavranılamaz bir hâle gelmiş olan iç alemi tanzimde çektiği „tercih çilesi“ de, dış alemi tanzim esnasında çektiği bu çile ile bağlantılıdır. Tüm bu karmaşıklıklar, içgüdü/dürtü ile tatbikat arasında yaşanan gelgitlerde ortaya çıkmaktadır ve insanın hareketine iradî bir yön katarak onu eyleme/davranışa dönüştürmektedir. Bu keyfiyet, insan kaderinin alâmetifarikasını teşkil eder. Öyle ki insan, „aşağıdan“ gelen dürtülerine uyacağı zaman bile belli değerlendirmeler yapmak zorundadır. Örneğin açlığımızla ne şekilde baş edeceğimiz bile aslında belirsizdir: Yemeğin keyfini çıkartmak için lokantaya gidebiliriz, evde normal bir öğün yemeği yiyebiliriz ya da abur cubur bir şeyler atıştırabiliriz. Bu farklı ihtimallere daha yakından baktığımızda, aslında her birisinin açlığa ve yemeğe dair çağrıştırdıkları değişik anlamların olduğunu görürüz.

Kant'a göre insan, kendi içgüdülerinin/dürtülerinin tesiri altındadır, ama onlara uymak zorunda değildir. Bu yüzden de o, kendi kendisine koyduğu ve kendi başına değerlendirmesini yapabildiği kuralların muhatabıdır. Bu nedenle, dürtülerini disiplin altına almak, işlemek, medenileştirmek ve ahlâkileştirmek, insan için bir vazife olarak ortaya çıkmaktadır.⁷ Psikanaliz, bu hususları sistematize eden bilim dallarından bir tanesidir. Sigmund Freud, insanın ruh yapısının, Alt-Benlik, Benlik ve Üst-Benlik (Id, Ego, Super-Ego) kategorilerinden oluştuğunu söyler. „Alt-Benlik“, „Benlik“i „aşağıdan“ tazyik eden tabîî kuvveleri, yani tatmin edilmeyi arzulayan temel ihtiyaçları ifade eder.⁸ „Yukarıdan“ ise, kişiye bu temel ihtiyaçların hangi yollarla, hangi araçlarla ve hangi amaçlara yönelik olarak tatmin edilebileceğini gösteren, kişinin ait olduğu kültür çevresinde revaçta olan ve sosyalleşme ve kültüre vâkıf olma (enculturation)⁹ ile kişinin içselleştirdiği, güzelin, iyinin, adaletlinin ve ulvî olanın ne olduğuna dair olan

⁴ „Das anthropologische Kreuz der Entscheidung in Politik und Recht“ [„Siyasette ve Hukukta Antropolojik Karar Kavşağı“] (Nomos, Baden-Baden, 2. baskı, 2008) adlı kitabımda da gösterdiğim gibi, toplum ve hukuk felsefesi alanlarında „yatay“ ve „dikey“ eksen üzerinde hareket edilerek geliştirilmiş gerekçeler ve mülâhazalar ziyadesiyle mevcuttur. Fakat ilk defa „Karar Kavşağı“, müşahhas olaylara bakmak suretiyle, bu iki eksenin nasıl sistemleştirilebileceğine dair bir izah sunmaktadır.

⁵ Bkz. Gehlen, Arnold. Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt [İnsan. İnsanın Tabiatı ve Dünyadaki Konumu], Vittorio Klosterman, Frankfurt, 12. baskı, 1978, s. 32.

⁶ En geniş anlamıyla „cognitions“ kavramı, aslında insanı bilebilmeye sevk eden her türlü süreci ifade eder. Bu meyanda olmak üzere, meselâ insanın algılayabilmek, düşünebilmek, öğrenebilmek, idrak edebilmek, hayal edebilmek ve hatırlayabilmek kabiliyetleri de aynı şekilde bu kavramın içinde mündemictir. Krş. Peter Precht/ Franz-Peter Burkard (ed.), Metzler Philosophie Lexikon: Begriffe und Definitionen [Metzler Felsefe Sözlüğü: Kavramlar ve Tanımlar], J. B. Metzler, Stuttgart, 1999, „Kognition“ maddesi. – Çev.

⁷ Kant'ın bu konulara dair söylediklerinin bir tahlil için bkz. Funke, Gerhard. „Kants Stichwort für unsere Aufgabe: Disziplinieren, Kultivieren, Zivilisieren, Moralisieren“ [„Bizim Vazifemize Dair Kant'ın Anahtar Kelimeleri: Disipline Sokmak, Medenileştirmek, Terbiye Etmek, Ahlâkileştirmek“], Akten des vierten internationalen Kant-Kongresses [Dördüncü Uluslararası Kant Kongresi Tutanakları] içinde, Mainz, 6-10 Nisan 1974, s. 1-25 (Editör: Gerhard Funke, de Gruyter, Berlin, 1974)

⁸ Bkz. Freud, Sigmund. Abriss der Psychoanalyse [Psikanaliz'e Genel Bakış], s. 9-11, 1953/1972.

⁹ *Kültüre mâl/vâkıf olma (enculturation, Enkulturation)*: İnsanın içinde yaşadığı kültürün kendine has olan karakterini yakından tanınması, ona vâkıf olması sürecini ifade eden Etnoloji ve Antropoloji Bilimleri'ne ait olan bir kavramdır. İnsan bu süreç zarfında iradî/bilinçli ya da gayriiradî/bilinçsiz olarak, içinde bulunduğu toplumda belli şekillerde davranmanın, sosyal olarak kurumsallaşmış davranış biçimlerinin (örn. söz vermek gibi), özel anlamı olan sembollerin, eşyaların ve makbul hünerlerin neler olduğunu ve ne anlama geldiğini idrak eder. Bu kavramdan farklı olarak *sosyalleşme* kavramı ise, kişinin toplumda cârî olan rolleri ve kuralları öğrendiği sürecin tamamını ifade eder. Peter Precht/Franz-Peter Burkard (ed.), Metzler Philosophie Lexikon: Begriffe

kurallar ve yüksek fikirler kendilerini bildirir. Hatta bazen bu temel ihtiyaçlar, cismanî ihtiyaçları önemsizleştiren, hatta kıymetsiz kılan veya yeni manevî ihtiyaçlar ortaya çıkartan bir Tanrı tasavvuru ile aşılır. Bu tarz “yukarıdan” gelen muhayyilelerin bir kısmı eşyaya ve bedene ilişkindir ve inzivadan sefahata kadar geniş bir yelpazede seyreder. Yine bir kısmı ise, insan ruhunun kendine has olmak üzere ürettiği mahsullerdir ve insan ihtiyaçlarının yapısını kısmen ayırıştırır ya da ona, sevgide veya dinî anlam dünyasında yeni ufuklar açar.

3. *Benlik veya Nefis*, zor bir kararın arefesinde bulunduğu zaman „aşağıdan“ ve „yukarıdan“ tesir icra eden bu etkenlerin *orta noktasında* durur ve kendisini bir kavşağın ortasında kalmış gibi hisseder.¹⁰ Benlik’in içinde, yatay ve dikey olmak üzere iki tane eksenini olan ve bünyesinde birbiriyle gerilim hâlinde bulunan farklı kutupları barındıran bir muhakeme düzeneği yer alır. Yani insanın içinde, kararlarına tesir eden toplam dört tane müessir kuvvet birbiriyle çakışmaktadır. O hâlde içimizde, Goethe’nin dediği gibi „iki“ tane değil, „dört“ tane ruh bulunmaktadır.¹¹ Bu dört kuvvetten her birisi, bize farklı kaynaklardan bilgilerin akmasına ve kendimizi farklı şekillerde teşvik edebilmemize vesile olduğundan dolayı, bize sıkıntı veren her türlü davranışımıza tesir eder. Bu dört kuvvet, iki ana şekilde gün ışığına çıkar: (1) Kişinin, ölçme biçme, muhasebesini yapma ve karar alma süreçlerinde bilinçli bir şekilde bunlar üzerinde düşünmesi ile ortaya çıkarlar. (2) (a) Bilinçli olarak alınmış olan bir karar, davranış seçimine duygusal planda etki eden yeşil ışık („Geç!“), sarı ışık („Geç?“) veya kırmızı ışık („Dur!“) sinyalleri tarafından kuvvetlendirilebilir. (b) Tereddütte kalınan durumlarda, bilinçli olarak alınacak bir kararın yerine, bu sinyallerin işaret ettiği hissiyatın etkisiyle duygusal bir davranış biçimi benimsenebilir.

4. Böylece Antropolojik Karar Kavşağı, hareket ile eylemi/davranışı, hayvan ile insanı *kategori* bir şekilde birbirinden ayırdetmeye imkân sağlar. Bunun yanında, Karar Kavşağı’nın *tahlil edici (analytical) ve kaide koyucu (normative) bir boyutu* da vardır. Tahlil edici boyutu açısından bakıldığında, insan kararlarının iç yapısını bir gözlemcinin dışarıdan bakışı ya da kişinin kendisine içeriden bakışı zaviyesinden, dört cihet eliyle çözümlenmeyi mümkün kılar. Yukarıya, aşağıya, geriye ve ileriye, yani ideallere, temel ihtiyaçlara, geçmişten miras alınmış ben-idraklerine ve gelecek planlarına „bakışlar“ (reflections), bunların içinde mündemiç olan araç-amaç telâkkileri de nazara alındığında, bize insanın karar alma sürecinin en derininde yatan yapının genel bir haritasını verir. Her ne kadar, kişinin bilebildiklerinin, geçmişten miras aldığı birikimlerinin, hislerinin ve kararlarının ya da beyinde cereyan eden nöro-biyolojik süreçler ile insanın tercihlerinin, birbirleri ile nasıl bir etkileşim içinde buldukları meselesinin henüz tüm detayları ile izah edilememiş olduğunu itiraf etmek gerekirse de, bu derindeki yapı

und Definitionen [Metzler Felsefe Sözlüğü: Kavramlar ve Tanımlar], J. B. Metzler, Stuttgart, 1999, „Enkulturation“ maddesi. Her ne kadar bu tanım „fert“ eksenli olarak yapılmışsa da, yazarın metinde „enculturation“ kavramını kullanırken kast ettiği mana daha geniştir ve sadece müşahhas ferdin kültüre aşına olması sürecini değil, aynı zamanda davranış biçimlerinin, sembollerin ve eşyaların da zamanla kültürün bir parçası hâline gelmesi sürecini ifade etmektedir. O yüzden bu kavramı, her iki manayı da kuşatacak şekilde „kültüre mâl/vâkıf olmak“ şeklinde tercüme ettim. Fakat metin içerisinde kavramın bu iki manadan yalnızca bir tanesine hasr edildiği yerlerde, manayı bozmamak için yerine göre „kültüre vâkıf olmak“ ya da „kültüre mâl olmak“ kavramlarından uygun olanı tercih ettim. Her iki mananın da birlikte kastedildiği yerlerde ise, kavramı „kültüre mâl/vâkıf olmak“ şeklinde kullandım.– Çev.

¹⁰ Burada “kavşak” tabiri ile kast edilen, yolların kesiştiği noktadır. İnsan bir kavşakta kaldığı zaman, önünde farklı yönlerden gelen, farklı yönlere giden yollar vardır ve yapması gereken, bu yollardan hangisine girmesi ya da kavşak karşısına çıkıncaya kadar takip edegeldiği yolun şimdi nasıl devam etmesi gerektiği hususunda bir karar vermektir. İnsan bu esnada kendisini kavşağın ortasında hisseder ve doğru yolu bulabilmek için sağına, soluna, önüne ve arkasına bakılmaya başlar. Farklı yönlerden gelen araçların birbirleriyle çarpışmalarını önlemek için, kavşaklara genellikle trafik lambaları konulur. Bu lambalar vasıtasıyla kimin öncelikli geçiş hakkına sahip olduğu belirlenerek, trafik bir düzene sokulur. Antropolojik Karar Kavşağı Teorisi’ne göre, her insanın içinde bir kavşak vardır. Fakat burada kavşak, yatay değil dikey olarak düşünülmemelidir. Yani farklı yolların gidip geldiği istikametler sağ, sol, ön, arka değil, bilakis yukarı, aşağı, ileri ve geridir. Bu yönlerden “geri” ve “ileri”, “geçmiş zaman”ı ve “gelecek zaman”ı temsil eder ve Karar Kavşağı’nın zaman boyutunu teşkil eden yatay eksen üzerinde yer alırlar. “Yukarı” ve “aşağı” ise, „idealleri/değerleri/yüksek fikirleri” ve „temel ihtiyaçları“ sembolize eder ve dikey eksen üzerinde bulunur. İnsan bir karar vereceği zaman, bu yönlerin herbirisinden gelen ve kararına etki etmeye çalışan farklı telkinlere maruz kalır. Bu noktada insanın içindeki Karar Kavşağı ile trafikte karşılaştığımız kavşak arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Zira trafikte, trafik lambaları vasıtasıyla hangi yönden gelen araçların geçiş hakkına sahip oldukları bir kurala bağlanmış ve düzene sokulmuştur. İnsanın Karar Kavşağı’nda ise, farklı yönlerden, yani geçmiş zaman, gelecek zaman, idealler/değerler/yüksek fikirler ve temel ihtiyaçlar cihetlerinden gelen farklı telkinlerden hangisinin öncelikli olarak nazara alınması gerektiğine dair bir kural ve bir düzen yoktur. Hangi yönden/cihetten gelen telkinlere, ne derece öncelik hakkı verileceği, her olayda ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Ayrıca, yalnızca bir cihetten gelen telkinata kulak vermek de insanı tatmin etmemektedir. Bu yüzden o, belirli bir yola girdikten, yani belirli bir istikamette karar verdikten sonra bile sürekli olarak diğer yolları, yani diğer cihetlerden gelen telkinleri de hatırında tutmak ve bir yandan kararı doğrultusunda hareket ederken, diğer yandan da devamlı olarak kendisini ve verdiği kararı sorgulamak durumundadır. İnsan için karar vermeyi bir „çile“ye dönüştüren de işte bu durumdur. – Çev.

¹¹ Burada yazar, Goethe’nin Faust adlı eserinde, insanın içinde sürekli birbiriyle çatışma, çelişme, hesaplaşma ve mücadele hâlinde bulunan his ve fikirlerin olduğunu ifade etmek için söylediği „Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust“ [Göğsümün içinde iki tane ruh var; ah, bundan ne kadar muzdaribim!] beytine atıf yapmaktadır. Bkz. Johann Wolfgang von Goethe, Faust 1, Beyit 1112. – Çev.

yine de bir „kara kutu“ değildir. Karar Kavşağı'nın kaide koyma potansiyeli, her ne kadar tahlil etme potansiyeline oranla daha az gelişmiş olsa da, yine de gereksiz değildir. Buna göre, kaide olarak „iyi“, „başarılı“ bir eylem, eylemde bulunan kişinin somut olayda belirli bir istikamet ya da mülâhaza yönünde kararını vermeden önce, yapısal olarak her dört ciheti de nazara aldığı eylemdir. Sürekli olarak bir ya da birden fazla cihetin gözardı edildiği kararlar ise, insan davranışlarının çok boyutlu bir değerlendirmesini yapmayı ihmal ettiklerinden dolayı kaideten ya kötüdür, ya da herhâlükârda çok tehlikelere yol açabilecek niteliktedir. Meselâ insanın sadece geçmişteki yaşantısını, temel ihtiyaçlarını, „amaçlar araçları meşrulaştırır“ şeklinde bir düsturu veya zamanın şartları („Zeitgeist“) tarafından belirlenmiş sosyal standartları merkezde tutan yaklaşımlar bu nevidendir. Karar Kavşağı'nın dört cihetinin ayrı ayrı göz önünde bulundurulması, her ne kadar insanın içinde bulunduğu her durumda ona bir emniyet hissi veremezse de, tek bir amacın ya da değerın diktasına nisbetle ona daha sağlam bir istinad noktası ve duruş kazandırır.

5. Karar Kavşağı'nın, müşkül meselelerin tahlil edilmesi esnasında nasıl bir mercekle ve yol haritası olarak kullanılabileceğini ve bize nasıl bir bakış açısı kazandırdığını, şu ana kadarki izahlarımızla münferit fertler bazında göstermiş olduk. Karar Kavşağı'nın, münferit bireyler için geliştirilmiş olan bu tahlil edici yönü, firmalardan hukuk düzenlerine, devletlerden devletlerüstü yapılanmalara kadar *diğer her türlü teşekkül* için de nisbî olarak geçerlidir. Bunlar, her birisinin kendine has bir kişilik yapısının, kimliğinin, ruhunun ve gönlünün, akli ve vücuduyla bir şahsiyetinin bulunduğu gerçek kişiler gibi değildir; bilakis, insanlar tarafından belirli üretim ve tanzim faaliyetlerini gerçekleştirmek için kurulmuş sun'î varlıklardır; her birisinin kendine has teşkilat yapısını anlatan bir teşkilat tüzüğüdür („enabling act“, „organic act“) bulunduğu tüzel kişilerdir. Daha yakından bakıldığında, bu neviden birliktelikler de aynı fertler gibi, kendi geçmişlerinin, geleceğe dair planlarının, ideallerinin ve tatmin etmeleri için kurulmuş oldukları temel ihtiyaçlarının, yani Karar Kavşağı'nın bir veya birden fazla cihetinin ışığında hareket ederler. Onlar da tıpkı fertler gibi, eğer ikna edici bir „kurumsal kimlik“ („corporate identity“) oluşturmak veya başarılı bir yapısal görünüm kazanmak istiyorlarsa, duruşlarını bu dört cihetin ışığında tayin etmeli ve ona göre teşkilatlanmalıdırlar. Meselâ ilk bakışta, müzelerin daha ziyade „geriye/geçmiş zamana“, düşünce kuruluşlarının (think tanks) „ileriye/gelecek zamana“, dinî teşkilatların, mensuplarının manevî ihtiyaçlarını önplanda tutmaları sebebiyle „yukarıya/yüksek fikirlere“ ve sosyal hizmetlerin de, hasta ve fakir durumda olanların yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının tatminine yönelik olmalarından dolayı „aşağıya/temel ihtiyaçlara“ bakarak hareket ettikleri söylenebilir. Uzun bir geçmişi olan her teşekkül, insanların hayatyeti ve karşılıklı etkileşimi için önemli olan bir „temel ihtiyaç“a muhtemelen daha ziyade hizmet ediyordu. Fakat bunu yaparken daha geniş bir anlamda ve daha meşru bir zeminde hareket edebilmek için, „yukarıdan“ gelen telkinlere de kulak verir ve dikey ekseninde yer alan üretim (ekonomi), güvenlik (hukuk), sevgi ve saygı (aile ve dinler) gibi diğer bazı ihtiyaçları da karşılamaya çalışır. Bunun yanında, her teşekkülün dikey ekseni, aynı zamanda yatay eksen üzerinde, yani kendisinin gelişimine, iyileşmesine veya kötüleşmesine dair olan tarihsel süreç üzerinde temellenmiştir. Biz her ne kadar „geriye“ baksak, yani derebeylikler dönemi ile sanayi devrimini hatırlamamızda tutsak da, şu anda modern zamanı yaşamaktayız ve nazarımızı ileriye, yani modernite sonrası zamana (post-modernity) çevirmekteyiz.

İlk bakışta yalnızca „geriye/geçmiş zamana“ bakarak hareket ettiği intibamı uyandıran müze örneğinde bile, her dört cihetin yapısal olarak ne derece önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Zira bir müzenin varlığını koruyabilmesi ve maddî kaynak bulabilmesi, ancak hizmet ettiği toplum açısından önemli olan bir meseleyi kendisine konu edinmesiyle mümkündür; velev ki bu mesele, o toplumun tarihinde unutulmak istenen veya rahatsızlık duyulan bir zaman kesitine ait bile olsa... Bu nedenle, Almanya'da veya başka bir yerde bulunan bir Yahudi Katliamı Müzesi (Holocaust museum), Yahudi insanının maruz kaldığı cismanî ve zihinsel tecavüzleri konu edinir (aşağıya bakış). Fakat bunu yapmasının temelinde, aslında „yukarıdan“ gelen telkinler, yani Yahudi olmayan beyaz insanın üstünlüğü teorisine (Aryan race theory) karşı, insan haysiyetinin evrenselliği teorisini dillendirmek gibi idealler yatmaktadır. Bunun yanında müzenin diğer bir amacı da, Yahudilere karşı yapılan bu tecavüzlerin hangi tarihsel bağlam içinde gerçekleştiğini („Böyle bir şey nasıl olabildi?") ortaya koymakla (geriye bakış), gelecekte böyle bir şeyin tekrar gerçekleşmemesi için („Bir daha asla!") hangi önlemlerin alınabileceği noktasında gelen ziyaretçileri eğitmektir (ileriye bakış).

Daha soyut söylemek gerekirse, her toplumsal aktör ya belli bir amaca hizmet etmesi için bilinçli bir şekilde kurulmuş ve teşkilatlanmıştır, ya da kendisini Karar Kavşağı'na bakarak tanımlayan insanoğluna belli şekillerde hizmet etmek için zaman içinde iyi kötü kendi başına gelişmiştir. Fakat neticede hem bu teşekküller, hem de insanoğlu aynı Kavşak üzerinde hareket etmektedirler. Farklılıklar

ise genelde iki noktada tezahür eder: Örneğin hukuk sistemleri ve ulus devletler gibi toplumsal aktörler ve teşekküller, genelde „daha uzun yaşarlar“ ve az ya da çok „belirli bir amaçları“ vardır. Buna karşın insanlar, ömürleri daha kısa olmasına rağmen, geliştirmek zorunda oldukları kimliklerinin, ihtiyaçların, faaliyetlerin ve anlam ufuklarının her çeşidiyle alâkadar olması sebebiyle mecburen „her türlü amaç“ ile ilgilenirler („all-purpose“ beings).¹²

6. Daha önceden de belirttiğimiz gibi, insan ya alışkanlıklarını ya da belli problemleri temele alarak (habit-based or problem-based) eylemde bulunur. Karar Kavşağı, insan eylemlerinden esas olarak problem temelli olanlarla ilgilenir. İnsanların dışarıda oldukları müşkül durumların ortaya çıkmasına genellikle, örneğin hisler ile ideallerin çatışması ya da hastalanmaktan dolayı duyulan endişenin sebep olabileceği içsel gerilimler (inner-tensions) neden olur. Her ne kadar dışarıdan bir müdahale olmaksızın ortaya çıkan bu türden arıza sinyalleri, müşahhas aktörün Karar Kavşağı'nda düşünerek eylemde bulunmasına neden olabilirse de, Karar Kavşağı'nda düşünmesinin gerekliliği, ona genelde fiillerinin kendi çevresindeki şahıslara veya kurumlara müteallik ciddî sonuçlarının olabileceği hâller ya da onlardan gelen ve bizzat kendisini hedef alan veya kendisi ile ilgili ciddî sonuçlar doğuran fiiller sebebiyle mühlhem olacaktır. Her iki hâlde de kişi, ya olduğu yerden kıvılcımlamaz ve problemin varlığını inkar eder; ya da „kişilik, krizleri çözmekle gelişir“ („ego growth through crisis resolution“) kaidesine uygun olarak hareket eder ve problemin üstesinden gelmek için girişimlerde bulunur.¹³ Aynı şekilde, diğer tüm insanlar ve kurumlar/teşekküller de kendilerine özgü bir Antropolojik Karar Kavşağı'nda hareket ederler. Böylece nazarımız, (ferdî) eylem boyutundan („Aktions-Perspektive“), bir çok insanın ve teşekkülün birbirleri arasındaki karşılıklı ilişki („Interaktions-Perspektive,“) boyutuna uzanır. Nitekim bunların hepsi de aynı şekilde nazarlarını arkaya ve yukarıya çevirerek hareket ettiklerinden dolayı, geçmiş zamandaki karşılıklı ilişkilerin/etkileşimlerin (interactions) bir sonucu olarak muhtelif şekillerde ortaya çıkmış ve toplumda farklı derecelerde iz bırakmış olan, içinde bulunulan zamanın diline ve ruhuna şekil veren, kültürün artık bireysel/özel olmaktan çıkmış ve tüm topluma mâl olmuş olan muhteiyatıyla yüz yüzedirler. Böylece „münferit eylem“ („action“), „karşılıklı etkileşim“e („interaction“), Max Weber'in tabiriyle „sosyal eylem“e („social action“) dönüşür. Bu nedenle de, eylemin manasını anlayıp değerini takdir edebilmek için, onun, eylemler arasındaki karşılıklı etkileşim ve kültüre mâl/vâkıf olma ile arasındaki yapıcı/kurucu mahiyetteki ilişkisinin sürekli göz önünde bulundurulması gerekir.

Şekil 1. Antropolojik Karar Kavşağı'nda Fail/Özne

Sosyalleşme (<i>socialization</i>) Eylemlerin karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşimi (<i>interaction</i>) kültüre mâl/vâkıf olma (<i>enculturation</i>)	Şahsî idealler, değerler, yüksek fikirler; İdeal benlik, kişinin kendisine dair olan idealindeki tasavvuru <i>Yukarıya:</i>	Sosyalleşme (<i>socialization</i>) Eylemlerin karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşimi (<i>interaction</i>) kültüre mâl/vâkıf olma (<i>enculturation</i>)
<i>Arkaya/Geriye:</i> Nereden geliyorum? Geçmiş zaman	<i>Kararın verildiği zaman: Şimdiki zaman</i> Hakikî/asıl benlik, kişinin kendisine dair olan hâlihazırdaki tasavvuru	<i>Öne/İleriye:</i> Nasıl birisi olmayı istiyorum? Gelecek zaman
Sosyalleşme (<i>socialization</i>) Eylemlerin karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşimi (<i>interaction</i>) kültüre mâl/vâkıf olma (<i>enculturation</i>)	<i>Aşağıya:</i> İçgüdüler, ihtiyaçlar; kişinin anlık maddî ihtiyaçlarının tatminini arzu eden nefsi, ampirik/maddî benliği (The empirical Ego/Self)	Sosyalleşme (<i>socialization</i>) Eylemlerin karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşimi (<i>interaction</i>) kültüre mâl/vâkıf olma (<i>enculturation</i>)

¹² Meseleye daha yakından bakıldığında, tabii ki daha dar bir alanda hareket eden teşekküller ve müesseseler ortaya çıkabileceği gibi, daha geniş bir alanda ve çok çeşitli amaçlar doğrultusunda hareket eden müesseselerin (multi-purpose institutions) var olduğu da görülebilir. Kişinin nasıl bir hayat sürdürmesi gerektiğine dair geniş kapsamlı kurallar koyan dinî bir birliktelik örneğinde görülebileceği gibi, bu tarz müesseseler insan varlığının her alanını kuşatıyor da olabilir.

¹³ İnsanın, hislerinin ve fikirlerinin çatıştığı durumlarda sorunların varlığını inkâr etmesi ya da kendini bastırması, Psikoloji Bilimi tarafından da tanınan malûm örneklerdir.

II. Antropolojik Karar Kavşağı'nda İnsan Haysiyeti ve İnsan Hakları

1. İnsan, cesedi ve ruhuyla, maddesi ve manasıyla, kalbi ve aklıyla insan tabiatında var olagelen, zaman boyutuna ve araç-amaç ilişkisine dair mülâhazaları yansıtan yatay eksen ile „olan-yorum-olması gereken“e (Sein-Deutung-Sollen-Reflexion) dair mülâhazaları yansıtan dikey eksenin çakıştığı orta noktada yer alır. O hâlde bu teşhisten yola çıkılarak, *insan haysiyeti* kavramına dair nihaî olmasa da, önemli olan bir yaklaşım tarzı kazanılabilir. Nesnel olarak bakıldığında, zor kararların alınması gereken zamanlarda, bu dört farklı cihetten gelen çeşitli saikler ve gerekçeler insanı tazyik eder ve ona farklı farklı istikametler gösterirler. Bundan da öte, meselâ kişinin mümkün olduğunca iyi bir eş ve ebeveyn olmak yönündeki ideali ile kendisinin gece gündüz çalışmasını gerektiren mesleğinde iyi bir yere gelmek yönündeki idealinin çatışması örneğinde görülebileceği gibi, bu dört cihetin herbirisinden gelen saik ve gerekçeler, hem diğer cihetlerden gelenlerle, hem de kendi içlerinde, çekişme ve hatta belki de çelişki hâlinde bulunabilirler. Bu hâl, karar vermeyi bir „çile“, kararı verecek olan kimseyi de bir „özne“ hâline getirir. Zira bir karara varmanın ve bir eylemin manasını değerlendirmenin ne kadar zor ve zahmetli bir iş olduğunu en iyi takdir edecek olan, eylemde bulunan kişinin bizzat kendisidir. Çünkü eylem/fiil en nihayetinde ona ithaf edilmektedir ve verdiği kararın mesuliyetini taşıyacak olan da odur. Nitekim kişi ile eylemi arasında kurulan bu bağ, tüm sosyal ilişkilerin de temelidir. Ayrıca, baskı ve cebir gibi dışarıdan gelen veya ruh hastalıkları gibi içeriden gelen müessir kuvvetlerin eylemde bulunan kişi üzerinde büyük bir tazyik uygulayarak onun temyiz kudretini ortadan kaldırdığı istisnaî hâller dışında, tüm hukuk düzeninin işlemediği de bu bağın kurulabilmesi şartına bağlıdır.

Şahıs kavramı, Karar Kavşağı ile sağlam bir temele bağlanır. Zira bu kavram, insanın düşünebilme, seçebilme ve bir şeyin meşruiyetini sorgulayabilme kabiliyetleriyle donatılmış olan ve onu diğer mahluktan ayıran hususî yapısına istinad eder. Bu durum ise, insan nevini temayüz ettiren bu kabiliyetlerin, o türün her bir mümessilinde, yani her bir şahısta da mevcut bulunduğunu ve normal şartlar altında, yetişkin her insanın bu kabiliyetler hakkında bilgisinin olduğunu ve gerekli olduğunda bu kabiliyetleri güncelleştirerek harekete geçirebileceğini kabul etmeyi gerektirir. Bu nedenle de, geneli ifade eden „şahıs“ („person“) ve özeli ifade eden „şahsiyet“ („personality“) kavramlarını birbirlerinden ayırtmak gerekir. Bir insan veya bir şahıs, temel ihtiyaçlarının ve içgüdülerinin ona has olan bir şekilde karışmasının, kendi özgeçmişinin, kendisine rehber edindiği ideallerin, değerlerin ve yüksek fikirlerin tesiri altında ileriye bakarak kendisi için oluşturduğu kimlikle ve bu kimlikte zaman içinde yaptığı değişiklikle, yani kendi Karar Kavşağı'nda *şahsiyet* olur.

Şahsiyetin oluşumu, uyumlu ya da sıradan bir şekilde gerçekleşebilir (örn. anasının kızı) ya da eşyanın hikmetini sorgulamak ve tavır geliştirmek suretiyle girilen daha üretken bir faaliyetin neticesi olabilir. Şahsiyetin oluşumu ayrıca, geçici/yüzeysel veya kalıcı izler bırakan bir şekilde cerayan edebilir; kişinin kendi hür iradesinin ya da maruz kaldığı baskının mamulü olabilir. Herhâlükârda, her insanın, şahsiyetinin oluşumunda nelerin tesirine maruz kaldığı ve kendisinin kim olduğu hususlarında az ya da çok düşünerek oluşturduğu bir benlik tasavvuru vardır. Bu tasavvur göz önüne alındığında, her insan, yeri bir başkasıyla doldurulamayacak nev'i şahsına münhasır bir ferttir. Bu da, Batı'da toplum ve hukuk felsefesinin ağırlıklı olarak benimsediği, ferdin rızasını meşruiyetin temel kıstası olarak kabul eden „meşruiyetçi ferdiyetçilik“ („legitimatory individualism“) düşüncesinin üzerinde durduğu temel fikirdir. Batı'ya nisbetle geleneklerine daha bağlı olan toplumlar ise, nazarlarını daha ziyade geriye/geçmiş zamana ve yukarıya, yani „kişinin toplum hayatına faydalı olabilmesi için nasıl bir hayat yaşaması gerektiği“ sorusuna çevirerek, toplum ve hukuk felsefeslerini buna göre şekillendirirler.

İnsan haysiyetini, Karar Kavşağı'nı göz önünde bulundurarak yorumladığımızda, haysiyet kavramı ile hukukun temel kavramları olan şahıs, şahsiyet, mesuliyet ve isnad kavramları arasındaki ilişki kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu dört kavramın hepsi de, insanın geriye, ileriye, aşağıya ve yukarıya bakarak eylemde bulunduğu önkabulünden yola çıkmakta ve karar vermek zorunda olmanın, insanın omuzlarına yüklenmiş ağır bir yük olduğunu kabul etmektedirler. Bu nedenle de bu kavramlar tanımlanırken, müşkül bir durumda karar vermek zorunda kalan insanın durumu göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece de anayasaların ve insan hakları bildirilerinin neden *insanın hareket hürriyeti* ile *maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkını* korudukları daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü bu haklar, bir hukuk sisteminin, insanın hayatı için gerekli olan temel şartlarla uyumlu olabilmesi için gereklidirler ve bu yüzden de iyi bir hukukun nasıl olması gerektiği yönündeki değerlendirme ölçüleri (standards of good law) tayin edilirken merkezî ehemmiyeti haizdirler. Zira her şahıs kendisini ancak kendi zaviyesinden değerlendirebileceğinden dolayı, bu metinlerde şahsiyetin tanımı yapılırken, müstakil şahısların pekala birbirlerinden farklı olabilecek olan benlik tasavvurlarını kuşatacak şekilde, fert/birey eksenli bir tanım yapılmaktadır. Nitekim „sıradan bir tüketici“ dahi, kendi

işsel penceresinden bakıldığında, aslında emsalsiz bir insandır. Hareket hürriyeti ile ifade edilmek istenen, yalnızca insanın belli bir şekilde hareket etmek mecburiyetinde tutulamayacağı fikri değildir. Bilakis hareket hürriyetinin temelinde, davranışlarımızın içeriden (dört cihet) ve dışarıdan (sosyalleşme, eylemlerarası karşılıklı etkileşim, kültüre mâl/vâkıf olma) çok çeşitli tesirlere maruz kaldığı fikri yatar. Ayrıca hareket hürriyeti, insanın hislerinin ve bakış açılarının „çok“luğu içinde ne yönde hareket etmesi gerektiğine dair karar verirken, kendisi için en uygun değerlendirmeyi ve tercihi yapabilme hakkını ifade eder. Hukuk düzeni açısından bakıldığında, hareket hürriyetinin amacı, her insana kendi „hayatını yaşama“, kendince bir istikamet sahibi olma, esnek bir alanda hareket edebilme ve kendi hissiyatının ve bakış açılarının „dört boyutlu“ düzleminde istediği yönde tercih yapabilme hakkının sağlanmasıdır.¹⁴ *İnsanların eşitliği* fikrinin temelinde de, tüm insanların fert olma ve şahsiyet oluşturma bakımından eşit kabiliyetlere sahip oldukları düşüncesi yatmaktadır. Bizi hayvanlardan ve sair mahlukattan ayıran eğer deri rengimiz, ırkımız, cinsiyetimiz ya da değiştirmekten aciz olduğumuz başka herhangi şahsî özelliklerimiz değil de, bu kabiliyetlerimiz ise, o zaman insanların „insan“ olmalarından dolayı eşitliklerinin korunması gerektiği fikri en iyi bu kabiliyetler merkeze alınarak temellendirilebilir. Bu nedenle „insanların eşitliği“ („equality of mankind“) ilkesi de yine hukukun iyi ve adil bir hukuk olabilmesi için gerekli olmazsa olmaz şartlardan bir tanesidir. İnsan haysiyetinin temelde saygı görmesi de, bu kabiliyetler ve şahıs olmak bakımından, insan siması taşıyan herkesin eşit olduğu fikrine bağlıdır. Fakat burada, „temel kıstaslar“ („basic standarts“) ile insandan daha fazla beklentileri olan „mükemmeliyetçi kıstaslar“ (standarts of excellence“) arasında bir ayırım yapmamız gerekir. Bu nedenle de, insan olarak saygı görebilmesi için kişinin her zaman ve her yerde düşünüp taşınarak, temellendirerek, mesuliyet hissederek ve bizzat kendisi olarak ortaya çıkmasını ve buna uygun davranmasını şart koşamayız. Her insan, mantıklı ya da mantıksız, hukuka uygun ya da aykırı davranıp davranmadığına, toplumda iyi ya da kötü bir örnek olup olmadığına bakılmaksızın, sadece insan olması, yani eylemde bulunabilme, düşünebilme ve kendi eylemlerini kendisi ve başkaları nezdinde meşrulaştırabilme istidatlarının olması bakımından temel olarak saygı görmeyi hak eder. Ona bu saygının gösterilmesi, müşahhas olayda bu istidatlarını değerlendirip değerlendirmediklerinden, hatta suç işlemesi hâlinde olduğu gibi, bu istidatlarına uygun ya da aykırı davranıp davranmadığından bağımsızdır. Fakat kişinin toplum nezdinde saygınlık kazanması ve çeşitli meşakkatlere katlanarak elde ettiği itibarını muhafaza edebilmesi için pekâlâ bu istidatlarını kullanması gerekli olabilir. Ayrıca „devlet büyükleri“ ya da „halk kahramanları“ gibi, topluma iyi bir örnek olmuş ve kendilerinin tecrübe etiketleri sahalarda insan eylemlerinin ve eylemlerarası karşılıklı ilişkinin nasıl olması gerektiği hususunda toplumda mükemmel olanın ölçülerini (standarts of excellence) koymuş olan şahıslara, herkese gösterildiğinden daha fazla bir saygının gösterilmesi de tabii ki normaldir. Bu meyanda olmak üzere, kişinin namusunu ve haysiyetini korumak amacıyla hakaret suçlarını cezalandıran Alman Ceza Kanunu'nun 185 vd. maddeleri her iki boyutu da kuşatır: (1) Suçlunun insan ve şahıs/fert olmak sıfatı müzakere konusu yapılamaz; ona sadece kötü niyetli ya da „Ayıp etmiş!“ denilebilir. (2) Zira saygıdeğer bir vatandaşın itibarı, üçüncü kişiler tarafından sebepsiz yere zedelenemez.

2. Eylem/davranış, kendi iç alemine çekilmek hariç, çoğunlukla kişiler arasında *karşılıklı etkileşim* hâlinde cereyan eden *sosyal bir harekettir*. Bu hareket, önceden beri sürekli aynı şekilde tekrarlanageldiği için kolayca yapılabilir bir mahiyette olabileceği gibi, yeni şeyler/fikirler üretmeye yönelik de olabilir. Bu ikinci hâlde ise, yenilik getirici hareket, karşılaşılan sorunların çözülmesine yardımcı olabileceği gibi, başka ihtilafların ortaya çıkmasına da sebep olabilir. Bu son hâl, tereddütte kalınan durumlarda hukuku ve devleti, krize/ihtilafa sebep olan meseleyi kuvvet kullanmadan ve mümkün olduğunca verimli bir şekilde çözmek için plan yapmaya sevk eder. Her ne olursa olsun, bu tarz karşılıklı ilişkilerde, herkesin müstakil birer aktör/özne olarak anlam verme/yorumlama, değerlendirme yapma ve eylemde bulunma hususlarında tek başına hak sahibi olduğu ve bu noktada *özgür, eşit ve mütakabiliyet ilkesiyle bağlı* bulunduğu farz edilmelidir. Bu, kişinin haysiyetine saygı gösteriliyor olabilmesi için gereklidir. Zira insan haysiyetine saygı, her insanın kendi durduğu yeri bulmasına ve kendine has bir şahsiyet geliştirmesine vesile olan Karar Kavşağı'nın dört ciheti ile de bağlantılıdır: Hayatta kalmak ile ilgili olan yemek, içmek, dinlenmek, üremek ve cinsellik gibi temel ihtiyaçlar cihetinden bakıldığında, asıl olan insan haysiyetine uygun bir şekilde bu ihtiyaçların karşılanmasıdır. Ama aynı şey, geçmiş hakkında malûmat sahibi olmakla beraber, geleceğe yönelik olarak da bir kimlik oluşturmak ve kendisi

¹⁴ Bu hususları, „İnsan Hakları'nın İnsan Tasavvuru“, yani modern insan hakları belgeleri tarafından tarif edilen insan modeli bağlamında diğer yazılarımda da inceledim. Bkz. Brugger, Winfried. *Zum Verhältnis von Menschenbild und Menschenrechten [İnsan Tasavvuru ve İnsan Hakları Arasındaki İlişkiye Dair]*, „Vom Rechte, das mit uns geboren ist.“ Aktuelle Probleme des Naturrechts [„Doğumla Birlikte Elde Ettiğimiz Hakka Dair“]. Tabii Hukuk'un Güncel Meseleleri (Editör: Wilfried Härle/Bernhard Vogel, Herder, Freiburg, 2007) içinde s. 216-246. Ayrıca aynı makalenin daha erken bir zamanda yayınlanmış İngilizce tercümesi için bkz. *The Image of Person in the Human Rights Concept*, 18 Human Rights Quarterly 594 (1996).

olarak kalabilmek gayreti şeklinde ortaya çıkan ve kişinin kendi özgeçmişinde ifadesini bulan ben-idraki ile bu çerçevede benimsenmiş olan tüm idealler/yüksek fikirler için de geçerlidir.

Bu tarz bir karşılıklı ilişkide merkezî bir esas gizlidir. Ama bu esas, aynı zamanda bir çok tartışmalı sorunun da çekirdeğini teşkil etmektedir. Her dört cihette de ortaya çıkan şahıs olmak ve şahsiyet geliştirmekle ilgili boyutların, eylemde bulunan tüm insanlar için aynı derecede önemli olduğunun kaideten kabul edilmesi noktasında fikir birliği vardır. Hukuk diliyle ifade etmek gerekirse: Müstakil aktöre/özneye ve onun Karar Kavşağı'na bakıldığında, ona karşı saygı duyulması ve onun belli şeylerden korunması için kendisine gerekli „haklar“ın tanınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Fakat kişinin „bir şeye hakkının olduğu“ („right to“) ifadesi, henüz bu haktan doğan mükellefiyetin muhatabının kim olduğunu belirtmemektedir, yani bu hakkın „kime karşı“ („right against“) olduğu ve kimden alınacağı soruları henüz cevapsız kalmaktadır. Ayrıca bu ifade, hak sahibinin ve mükellefin iki ya da çok taraflı yetkilerinin ve mükellefiyetlerinin somut içeriğinin ne olduğunu da özel olarak belirtmemekte ve hakkın mutlak bir hak mı, yoksa nisbî bir hak mı olduğuna dair de bir beyanda bulunmamaktadır. Bu noktada genelde fikir ayrılıkları ve almak ile vermek arasındaki rekabet ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, ahlâkın ve hukukun zedelenmesine karşı makul bir tepkinin nasıl olması gerektiğine dair olan sorular ise bu aşamada henüz hiç gündeme gelmemiştir... Karar Kavşağı'nın, tıpkı insan haysiyetine yaptığı genel atıfta olduğu gibi, bu tarz çekişmeleri de detaylı olarak çözmeye katkısı çok azdır. Zira bu neviden olan suallerin çözülmesi için başka diğer mütalâaların da yapılmasına ihtiyaç vardır. Ama yine de, Karar Kavşağı'ndan ilham alarak bu tarz uyuşmazlıkların çözümü esnasında gözetilmesi gereken üç şartı şu şekilde zikredebiliriz:

(1) Öncelikle, bu tarzdaki mütalâayı gerektiren kararlarda tüm insanların, ilgili şahıslar ve şahsiyetler olmaları sebebiyle *fikir beyan etme hakkının (Recht zur Mitsprache)* olması ve fikirlerinin de dinlenilmesi gerekir. Bunun siyasî açıdan neticesi ise, demokrasinin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi; bir fikrin beyan edilmesinden önceki aşamada yer alan, yani fikrin oluşmasına ve beyan edilmesine uygun zeminin hazırlanmasına imkân sağlayan, „düşünce, toplantı ve dernek kurma hürriyeti“ gibi iletişim haklarının ve fikrin beyan edilmesinden sonraki aşamada yer alan, yani bir fikri beyan ettikten sonra o fikrin savunulmasına imkân sağlayan „yargılanma esnasındaki dinlenilme hakları“nın güvence altına alınması gerektirir.

(2) Sürece dair olan bu mülâhazadan başka, bir de içeriğe dair olan, yani meselelerin *aslını, çekirdeğini ilgilendiren bir mülâhazanın* daha yapılması gerekir¹⁵: Herhâlükârda, Karar Kavşağı'nın dört cihetinden her birisinin temelinde yatan aslı unsurların dikkate alınması ve – daha sonra daha yakından özel olarak teşhis edeceğimiz diğer aktörler/öznelere tarafından – teşvik edilmesi gerekir. Buna dair olarak, Karar Kavşağı'nda kendisinin nazarıdikkate alınması için ısrar eden ve modern anayasalarda ve insan hakları bildirilerinde de genel olarak güvence altına alınan birkaç örnek verilebilir: Aşağıya bakıldığında, mesele ferдин yaşayabileceği asgarî şartların nasıl güvence altına alınabileceği, bunun nasıl düzenlenip teşkilâtlandırılacağı meselesidir. Yukarıya bakıldığında, mesele, örneğin din ve dünya görüşü için serbest bir alanın nasıl güvence altına alınabileceği meselesi ile ilgilidir.¹⁶ Geçmişe, yani geriye bakıldığında ise önemli olan, kendi hayatımızı içinde yaşayarak geliştirdiğimiz evlilik ve aile kurumlarına karşı saygı duyulması ve bunların teşvik edilmesi meselesidir.¹⁷ İleriye bakıldığında ise mesele, insana, kendi geleceğini planlayabilmesi ve şahsî ya da meslekî yaşantısında kendisini etkileyen tercihler yapabilmesi için gerekli olan hareket ve yaşam alanlarının tanınması ve koruma altına alınması meselesidir. Bu dört tefekkür düzlemi özetlenerek şu şekilde ifade edilebilir: İnsan haysiyetine gerekli saygının gösteriliyor olabilmesi için, insanın vücut bütünlüğü ile cismanî ihtiyaçları ve kendi şahsî tarihçe-i hayatı boyunca oluşturmuş olduğu psikolojik yapısı ve kimliği nazara alındığında, bunların dokunulmazlığının, en azından bunların özünü oluşturan çekirdek alan itibarıyla korunma altına alınması gerekmektedir.

(3) Nihayetinde taleplerin ve edimlerin, alacakların ve borçların, „hakların ve mükellefiyetlerin“ („rights and responsibilities“) karşılıklı olarak birbirleri ile tartılıp somutlaştırılabilmesi için, yakın çevreden uzak çevreye, hislerden hesaplara, belli sahalara/sektörlere has ve özel boyuttakilerden, evrensel boyuttaki aidiyet ilişkilerine, toplumsal teşkilâtlanmadan devlet teşkilâtına kadar farklı şekillerde kendini

¹⁵ Meselâ Alman Anayasası md. 19 II'de şöyle bir hüküm yer alır: “Bir temel hakkın özü hiç bir zaman ihlâl edilemez.”

¹⁶ Meselâ bkz. Alman Anayasası md. 4 I : “İnanç ve vicdan hürriyeti ile dinî ya da felsefî bir akideyi benimseme hürriyeti dokunulmazdır.”

¹⁷ Meselâ bkz. Alman Anayasası md. 6 I : „Evlilik kurumu ve aile, devlet tarafından özel olarak korunur.“

gösteren karşılıklı ilişki alanlarının (*Sphären von Interaktion*) nazara alınması gerekir.¹⁸ Bu meyanda muhafazakar komünteryenler (conservative communitarianism) diyebileceğimiz kesim, yerel, bölgesel veya millî olan yakın çevrenin öncelikli olarak nazara alınması gerektiği fikrini benimserler. Bunlardan farklı olarak Evrenselciler ya da diğer bir söyleyişle eşitlikçi komünteryenler (egalitarian communitarianism), tüm insanların insan olmak bakımından ait oldukları uzak çevrenin, yakın çevreye nisbetle öncelik hakkının olması gerektiğini savunurlar. Liberal komünteryenler (liberal communitarianism) ise ikisinin ortasında bir yol seçerler: Onlara göre, karşılıklı mesuliyetlerin, aile boyutundakilerden evrensel boyutta olanlara doğru, iç ve dış ilişkiler bakımından bir derecelendirmeye tâbi tutulması gerekir. Bu derecelendirme yapılırken, kişinin kendi karar kavşağındaki duruşundan ortaya çıkan konumunun, yani her ferдин nev’i şahsına münhasır olduğu ve bizatihi amaç olarak görülmesi gerektiği fikrinin temel kaide olarak göz önünde bulundurulması gerekir. Bu meyanda olmak üzere, her ne kadar fiilî uygulamalar bazen farklılık arz etse de, özellikle toplumsal iktidar bahis mevzuu olduğunda, tüm cemiyeti bütünüyle kuşatan totaliter rejimlere karşı koyabilmek için ruhanî ve dünyevî iktidar alanlarının birbirinden ayrılması gerektiği fikri ve kuvvetler ayrılığı ilkesi, hem temel haklar ve insan hakları konusundaki modern doktrine ve hem de –her ne kadar onun doğrudan bir sonucu olmasa da– Karar Kavşağı Teorisi’ne uygundur. Modern hukuk için karakteristik bir ayırım olan „devlet ve toplum“ ayırımı ile insan haklarının savunma hakları (Menschenrechte als Abwehrrechte) olarak algılanması fikri, bir yandan iktidarın suiistimal edilmesi neticesinde ortaya çıkabilecek olan tecavüzlere karşı alınmış birer tedbir mahiyeti arz ederken, diğer yandan da insanların içinde yaşadıkları, anlam ve tatmin bulabildikleri hayat tarzlarının farklılığının ve çokluğunun bir ifadesidir.

3. Karar Kavşağı’nın, insan haysiyeti ve insan hakları kavramlarının aydınlatılması için *bize ne kazandırdığını* özetleyecek olursak, müsbet boyut ile menfi boyutu birbirinden ayırdetmek gerekir: Müsbet manada Karar Kavşağı, insan haysiyetine dair bir derleme bir teori (ensemble theory) sunar. Lâkin bu derleme, rastgele yapılmış, karman çorman bir derleme değildir; bilakis sistemleştirilmiş ve yapısal olarak, anlamın/yorumun, değerlendirmenin ve kararın dört cihetini de ayrı ayrı ortaya koyan inşa edici bir teoridir (architectural theory). Böylece „eyleme bakan yönleriyle“ („actionistically“), hem ihtiyaca dair mülâhazalar (aşağı bakıldığında), hem kimliğe dair mülâhazalar (geriye ve yukarıya bakıldığında), hem Kant’ın akla dair mülâhazaları (yukarıya, ahlâkiyata bakıldığında), hem dinî mülâhazalar (yukarıya bakış, aşkın olana ilişkin olarak yorumlandığında) ve hem de kişisel yaratıcılığa dair olan mülâhazalar (dört cihetin üretkenliği teşvik edecek bir şekilde kesişmesi hâlinde) bir yere oturmakta ve açıklığı kavuşmaktadır. Karar Kavşağı nazara alındığında, insanın haysiyetini ilgilendiren tüm bu boyutların her bir insan için ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır! Aynı şey, „karşılıklı eylemlerin birbirleriyle olan etkileşimi“ („interactionistically“) açısından bakıldığında da geçerlidir. Buna göre, insanlararası ilişkilerde karşılıklı olarak saygı gösterilmesi gereken hâllerin, ilgili hayat tarzlarının ve teşkilâtların/teşekküllerin bünyesinde şekillendirilmesinde, bunların „kültür eksenli“ olarak yorumlanmasında, sembolik şekillere ve „içtimâî ruha“¹⁹ atfı yapılmak suretiyle temellendirilip, yoğunluk kazandırılmasında Karar Kavşağı nazarıdikkate alındığında mesele daha anlaşılır bir hâl kazanmaktadır.

Karar Kavşağı aynı zamanda, nev’i beşerin, yani insan türünün haddizatında haysiyetinin olduğu fikrinden, bu türün her bir ferдинin de ayrı ayrı haysiyet sahibi olması gerektiği fikrine ve oradan da her bir ferдин nev’i şahsına münhasır olduğu, yerinin başkalarıyla doldurulamayacağı ve bu nedenle bizatihi haysiyet sahibi olduğu fikrine ulaşmanın mümkün ve makul olduğunu da göstermektedir. Hem nev’i beşerin evrensel bir özelliğini, hem her bir ferde yüklenmiş şahsî bir vazifeyi ve hem de ancak bazı fertlerin hakkını verebildikleri şahsî bir başarıyı dillendiriyor olması bakımından, Karar Kavşağı’nın bu aşamaların tümü için söylenecek bir sözü vardır. Fakat buna rağmen yine de, Karar Kavşağı formülünden çok fazla şey beklememek gerekir. Bu formül, her ne kadar insan tabiatına uygun bir hukukun ve siyasetin nasıl olması gerektiği sorusuna dair bazı cevaplara cevaz vermez ve onları elerse de, bir çoğu

¹⁸ „Komünteryenizm“ ile ilgili olarak bkz. Brugger, Winfried. Liberalismus, Pluralismus, Kommunitarismus, Nomos, Baden-Baden, 1999; Brugger, Winfried. *Communitarianism as the social and legal theory behind the German Constitution*, 2 International Journal of Constitutional Law 431 (2004). [Yazarın, „Liberalismus, Pluralismus, Kommunitarismus“ adlı kitabının içinde yer alan *Kommunitarismus als Verfassungstheorie des Grundgesetzes [(Alman) Anayasa(sı)nın Temelindeki Anayasa Teorisi Olarak Komünteryenizm]* başlıklı makalesinin Türkçe tercümesi için bkz. Çev. Can, Osman. *Anayasa Teorisi Olarak Komünteryenizm*, e-akademi, Sayı 3, Mayıs 2002 (www.e-akademi.org). Yazar bu makalesinde, Komünteryen Teori’nin her üç şubesini de, yani tutucu komünteryenizm, evrenselci-eşitlikçi komünteryenizm ve liberal komünteryenizmi ayrı ayrı ele almakta, aralarındaki teorik farklılıklara işaret etmekte ve teorideki bu farklılıkların pratiğe nasıl yansıtıldığını müşahhas olaylar üzerinden göstermeye çalışmaktadır. – Çev.]

¹⁹ Burada yazar, „içtimâî ruh“ kavramı ile Hegel’in „objektiver Geist“ kavramına, yani münferit fertleri aşan, tarihsel süreç içerisinde gelişen hukuk ve ahlak anlayışı ile örf ve adetlere damgasını vurmak suretiyle belirli bir kültürü ve toplumu kuşatan ruha atfı yapmaktadır. – Çev.

için de yolu açık bırakır. O, diğer cihetlere de kâfi miktarda ehemmiyet vermeksizin, tek yönlü bir bakış açısıyla sadece bir ciheti göz önünde bulunduran ve bu ciheti de mutlaklaştırmak suretiyle insan haysiyetini temellendirmeye çalışan teorileri indirgemeci olarak yaftalar ve dışarıda bırakır. Bu nevi teorilerden olmak üzere akla ilk gelenler, meselâ insanın hayatta kalmaya ve elemelerden uzak olmaya dair olan temel ihtiyacını veya insanın manevî yönünü ya da insanı araç-amaç bağlamında düşünen ve onun tabiata ve çevresine şekil verme iktidarını önplana çıkartan teorilerdir. Karar Kavşağı, insanların her birisinin içlerinde var olan „dört ruhu“ taşımak bakımından sahip oldukları eşit statüyü göz önünde bulundurmayan teorileri de dışarıda bırakır. Bu nedenle örneğin, bir ırkın üstünlüğünü savunan teoriler kabul edilemez. Ayrıca, dört cihetten bir ciheti tamamen safdışı etmek isteyen teoriler de kabule şayan değildir. Meselâ Marksizmi indirgemeci bir biçimde yorumlayan bir anlayış, „Din, toplum için afyondur!“ demekle insanların din vesilesiyle „yukarıya“ bakmalarını küçümsemekte ve böylece Karar Kavşağı'nın dikey boyutunu görmezlikten gelmektedir. Ayrıca bu önkabulün bir neticesi olarak da, herhangi bir dine mensup olan insanları acımasızca ezilmektedir. Bu sebeple, bu şekilde bir Marksizm anlayışı örneğinde karşımıza çıkan, insanı indirgemeci bir biçimde ele alan ve insanın manevî ve dinî tabiatına uygun bir hukuk düzeni vücuda getirmeye muvaffak olamayacak olan bir teoridir. İnsan vücudunun ve psikolojik yapısının (Psyche) kırılğan ve incinebilir bir yapıda olduğunu ve bundan tüm insanların aynı şekilde muzdarip olduklarını ihmal eden teoriler de bu nevidendir. Hâlbuki Karar Kavşağı ekseninde düşünüldüğünde, her insanı ilgilendiren bu kırılğan ve incinebilir olma hâlinin bizi, insan vücudunun ve psikolojik yapısının bütünlüğüne/dokunulmazlığına saygı gösterilmesi ve insan haysiyetini rencide edici davranışların ve işkencelerin reddedilmesi gerektiği fikrine götürmesi gerekir.

Buna rağmen yine de birçok soru cevapsız kalmaktadır. Fakat bu durumun, bu cevapların verilebilmesi için gerekli olan gerekçelerin Karar Kavşağı'na müracaatla dillendirilebilmesinin mümkün olmamasından dolayı ortaya çıktığı zannedilmemelidir. Asıl sorun, Karar Kavşağı'nın sadece bu dört cihetten ibaret olmamasından kaynaklanmaktadır. Zira her bir cihetin kendi içinde, geçmişe, geleceğe, ideal olana ve temel ihtiyaçlara dair farklı yorumların yapılabilmesi mümkündür. Ayrıca, bahis konusu olan her bir noktaların, bu dört cihet açısından somut olarak nasıl değerlendirilmesi ve konumlandırılması gerektiği sorusu da, asıl kararı verecek olanın müşahhas fert olması dolayısıyla cevapsız kalmaktadır. Çünkü bu dört cihet arasındaki doğru dengeyi kuracak ve her birisinin ne yönde anlaşılması gerektiğini tesbit edecek olan, kararı verecek olan şahsın bizzat kendisidir. Bu, onun için yalnızca bir „hak“ değildir; aynı zamanda, çözülmesi zor olan olaylar karşısında kalan hiç kimsenin kendisini kurtaramayacağı bir meydan okumadır. Nitekim bu söylenenler, birbirleriyle devamlı mücadele hâlinde bulunan önceliklerini, en azından bilinçaltında sürekli olarak gözden geçiren, onları anlamlandırmaya ve düzenlemeye çalışan bir fert için herhâlükârda geçerlidir. Zaten kişiye kendi şahsiyetini kazandıran da haddizatında bu süreçtir! Bireysel ve toplumsal aktörler/özneler arasında anlamların/yorumların, değerlendirmelerin ve kararların çatıştığı durumlarda ise bu söylenenler evleviyetle geçerlidir. Meselâ hayat ile hayatın, haysiyet ile haysiyetin karşı karşıya geldiği zamanlarda olduğu gibi... Bu tip durumlarda yapılacak olan değerlendirmelerin somut içeriğinin nasıl olması gerektiği sorusu, ne Karar Kavşağı Teorisi ile ve ne de insan haysiyetine dair olan diğer birçok teoriden yalnızca birisi ile tek başına nihâî olarak çözülemez. Çünkü bu teorilerin içerdiği değerlendirmeler oldukça soyuturlar ve müşahhas olaylardan soyutlanarak ifade edilmiş olduklarından dolayı, ilk bakışta yalnızca kendi başlarına dururlar.

Bu aşamada, daha önce de ifade edildiği gibi, Anayasa ve kanunlarla hüküm tesis edilmek suretiyle soyut mülâhazaların somutlaştırılması, müşahhas olaylarla irtibatlarının tesisi ve tüm bunların hangi usullerle yapılacağıнын tayin edilmesi gerekmektedir. Anayasa ve kanunların somutlaştırma vazifesinin temeli, bunların muhatabı olan tüm ilgililerin, yani vatandaşların, anlamlandırma/yorumlama, değerlendirme ve neticeye tesir etme noktasında sahip oldukları eşit haktır. Bu somutlaştırma vazifesi icra edilirken, Anayasa ve kanunların ayrıca dikkat etmeleri gereken diğer bir husus da, ilgili meselenin merkezî ehemmiyeti haiz yönlerinin nazarıdikkate alınması gereğidir. Her ne kadar Karar Kavşağı bu aşamaya kadar sonucu tayin edici nitelikte detaylı açıklamalar getirmese de, bir meselenin çözümü esnasında hareket edilmesi gereken zeminin teşhisi ve göz önünde bulundurulması gereken hususların tesbiti esnasında yine de bize belli noktalarda yardımcı olur. Bu söylenenleri daha da anlaşılır kılmak için, Alman Hukuku ve Alman Anayasa Mahkemesi kararları göz önünde bulundurularak hazırlanmış şu şekilde bazı senaryolar üzerinden fikir yürütebiliriz:

(1) *Evlatlık olarak alınmış bir çocuğun, kendi genetik kimliğini araştırmak için aslı hüviyeti hakkında bilgi almaya dair bir temel hakkı olmalı mıdır?* Karar Kavşağı'nın dört ciheti zaviyesinden bakıldığında, aslında mesele açıktır. Yani aşağıya, insanın tabii temeline ve ayrıca Karar Kavşağı'nın

yatay ekseninde ortaya çıkan insanın kimliğine bakıldığında, bu bilgi alma hakkının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Lâkin burada, çocuğu evlatlık olarak alan ailenin durumu da hesaba katılmalıdır. Zira bu aile, çocuğun diğer temel ihtiyaçlarını karşılamakta, ona kendi değerler dünyasını açmak suretiyle kendince –genetik değilse bile sosyal– bir kimlik çizgisi sunmaktadır. Meseleye bu aile açısından bakıldığında, biyolojik anne-babanın gizli kalmasında bazı durumlarda bir menfaat bulunması muhtemeldir. Burada kimin menfaatinin öncelikli olarak nazara alınması gerektiği hususunda Karar Kavşağı bu ve benzeri tüm olayları nihaî bir şekilde sonuçlandıracak nitelikte bir şey söylemeye muktedir değildir. Alman Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, Cilt 79, s. 256 ve devamında bu konudaki fikrini belirtmiştir. Buna göre, gerekli diğer şartların mevcut olması hâlinde, evlatlık olarak alınmış bir çocuğun kendi genetik soyunu öğrenme noktasında kaideten bir hakkı vardır. Bu çözüm, her ne kadar insan haysiyeti ve Karar Kavşağı zaviyelerinden bakıldığında makul bir çözüm ise de, mutlak manada tek doğru çözüm değildir.

(2) Karar Kavşağı, *hukuka aykırılıkların neticeleri* hakkında, meselâ bir cezanın şekli ve süresi hakkında kesin ve net bir şeyler söylemek için de yeterli derecede öze indirgenmiş değildir. Bunun için ayrıca müstakil ceza teorilerine ve somut olayın özelliklerine bakılması gerekir. Ama açık olan birşey vardır ki, o da şudur: Bir cinayet işleyen, yani Ceza Kanunu'nun 211. maddesi uyarınca, özellikle tasvip edilemeyecek bir sebepten dolayı bir kimsenin hayatına son veren ve böylece o insanın haysiyeti için gerekli olan hayatîyet şartını ortadan kaldıran bir kişinin, ciddî manada bir cezaî müeyyide ile karşılaşması gerekir. Böyle bir müeyyidenin ölüm cezası mı, mutlak anlamda müebbet hapis cezası mı, yoksa genelde sadece 15 sene süren „prensip“ müebbet hapis cezası mı olması gerektiği, yalnızca Karar Kavşağı'na bakılmak suretiyle kesin bir şekilde tayin edilemez. Fakat Karar Kavşağı yine de, failin fiili ve kendisi ile ilgili olan boyuta, yani onun, Karar Kavşağı'nın dört ciheti açısından bakıldığında kendisini ve fiilini nasıl tanımladığı, hangi ihtiyaçların ve ne tür düşüncelerin tesiriyle hareket ettiği, neyi amaçladığı hususlarına dikkati çekebilir ve bizi, muharrik sebebin önemine, failin kastına ve(ya) kusuruna dair olan mevzular üzerinde daha dikkatli düşünmeye davet edebilir. Failin fiilini, yalnız başına duran bir eylem olarak değil de, failin dışındaki dünya ile de irtibatlı, yani dış dünyadaki eylemlerle karşılıklı etkileşim hâlinde bulunan bir eylem olarak düşündüğümüzde, Karar Kavşağı bize, failin fiilinin yabancı şahıslarla ilgili olan yansımaları, tahribatın boyutları, mağdura, akrabalarına ve genel olarak –insanların, gündelik işlerini yaparken kendilerini emniyette hissetme ihtiyacı düşünüldüğünde– topluma olan tesirleri açılarından da değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatabilir. Karar Kavşağı ayrıca, kültürel düzlemin ehemmiyetine de dikkati çekebilir. Meselâ, ölüm cezasının serbest bırakılması hâlinde ortaya çıkabilecek olan hukuk sisteminin yozlaşması (brutalization of the legal system) tehdidine işaretle, hukukun etkinliğinin ancak faillerin öldürülmesi ile sağlanabileceğini ileri süren çözüm tekliflerinin kısmen de olsa önünü kesebilir. Anayasa Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi (BVerfGE) 45, s. 187 ve devamında, Ceza Kanunu'nun 211. maddesinde düzenlenen adam öldürme suçu için öngörülen mutlak anlamda müebbet hapis cezası ile alâkalı olarak şu şekilde karar vermiştir: Bu ceza gerçi anayasaya uygundur, ama kural olarak üzerinden 15 sene geçtikten sonra cezanın tekrar gözden geçirilmesi gerekir; ki bu da çoğu zaman mahkûmun erken bir tarihte tahliye edilmesi ile neticelenmektedir. Karar Kavşağı zaviyesinden bakıldığında, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı her ne kadar meselenin çözümünde mutlak manada belirleyici olabilecek bir mahiyette değilse de, yine de isabetli bir karardır: Zira insanların kişilik yapısı, temelde iyiden ya da kötüden yana karar verebilmek imkânını bünyesinde barındırmaktadır. Bir suç işleyen kimse, somut olayda ve fert olarak isabetsiz davranmıştır; ama bu fiili sebebiyle o yine de, geleceğe yönelik olarak, adil ve suçuna uygun bir cezayı çektikten sonra hukuka riayet edeceği ve başkalarının yaşam hakkına saygı göstereceği ihtimalinden ve vazifesinden kendini tamamen mahrum bırakmış sayılamaz. Nitekim gelecek zaman boyutu, insan hayatının belirleyici niteliklerinden birisidir. Müebbet hapis cezası verilerek gelecekte tamamen „mahrum/men edilen“ ve geçmişinin bir anına „mahkum/hapis edilen“ bir suçlu, böylece insanlığının ve insanlık haysiyetinin bir kısmını kaybetmiş olur. Her ne kadar bu mülâhaza, her zaman ve her mesele için kesin bir çözüm sunmasa bile, mahkûmun bu neviden bir mağduriyetinin önüne geçmek, kesinlikle nazarıtibara alınması gereken hususlardan birisidir. Fakat eğer mahkûmun serbest bırakılmasından sonra yeni suçlar işleyebileceği yolunda şüpheler varsa, bu mülâhaza ile çatışma hâlinde olan başka diğer mülâhazalar da gündeme gelebilecektir.

(3) Karar Kavşağı'nda aşıya bakıldığında, insanın *bedenini ve hayatını* tehdit edebilecek derecede önemli olan ihtiyaçlarının, onun aslî yapısının bir parçası olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu, insanın hayvanlarla ortak olan bir yönünü teşkil eder ve insanı insan yapan özelliklerinden sayılmaz. Bu sebeple de, ne hayvanlar, ne de insanlar işkenceye maruz bırakılamazlar. Onların vücut bütünlüğü kaideten dikkate alınmalıdır. Ama yine de insanoğlu her ne kadar hayvanları yese de, birbirini yemez... Bu durum ancak, haysiyetin kaynağının ne olduğu belirlenirken, sadece cismanî olarak „acılarına maruz

kalabilir olma“ ve „ağrı hissedebilme“nin değil de, düşünebilmenin, fert olabilmenin ve kimlik şuuruna sahip olmanın da nazara alınması hâlinde izah edilebilir ya da muhtemelen meşru görülebilir. Başka bir deyişle, bu ancak Karar Kavşağı'nın dikey ve yatay eksenlerinin birbirleri ile irtibatlı olarak ele alınmasıyla anlaşılabilir. Bu meyanda olmak üzere, Medenî Kanun md. 90a'nın „Hayvanlar eşya değildir. Onlar, özel kanunlarla korunur.“ diyor olması doğrudur. Bu özel kanunlar, cismanî olarak „acılar maruz kalabilir olma“ ve „ağrı hissedebilme“nin yanında, hayvanlarda gözlenen diğer bazı „insanî davranışlar“ da dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ama yine de bu kanunlar, Karar Kavşağı'nın her dört cihetini birden kuşatmamaktadır. Bu nedenle, gerçi hayvanlar bizlerle aynı dünyayı paylaşmaktadırlar ve hatta bazı insanî özellikler de göstermektedirler. Ama nihayetinde onlar bize sadece „benzer“dirler, yoksa bize „eşdeğer“ değildirler.

(4) Burada, insan haysiyetinin ve temel haklar ile insan haklarının „en yüksek“ veya „aslı“ vechelerinin neler olduğu hakkındaki tartışmaya da değinilebilir: Bu tartışmada kişi daha ziyade yukarıya, yani insanın aşkın veya manevî/ruhanî tabiatına, veyahut da aşağıya, yani tüm canlılar için hayatî önem arz eden cesede/bedene ve hayata bakabilir. Daha keskin bir şekilde ifade etmek gerekirse: Kişinin insanı nasıl gördüğü, ağırlık noktasını nereye koyduğuna göre değişir. Yani, insanı duruma göre “aklı” („cogital“) ya da “hayvanî” („animal-like“) olarak²⁰, „Tanrı tarafından yaratılmış“ veya “gelişmiş maymun“ olarak²¹ görmek mümkündür. Karar Kavşağı'nın zaviyesinden bakıldığında ise, bu tarz hiyerarşik izahlar bize fazla bir şey kazandırmaz. Zira bu mülâhazalar, Karar Kavşağı'nın yalnızca dikey eksenini göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bu ise, yatay eksenle konuşulan insanın özgeçmişini ve geleceğini planlama boyutlarının yeterli bir şekilde nazara alınmasına mâni olmaktadır. Hâlbuki her iki eksen de, insan hayatının zorunlu birer parçasıdır. Olaylara ve şartlara göre bu eksenlerden biri ya da diğeri tehdit/tehlike altında olabilir.

III. Karar Kavşağı'nda Temel Hakların Boyutları

Temel hakların Karar Kavşağı'nda temellendirilmesi bariz bir şekilde önplana çıkmaktadır: Çünkü temel haklar, önemli temel ihtiyaçların ve bunları meşru kılan değerlerin, gelecekte tekrar benzeri ihlâllere maruz kalmamaları için, bunların geçmişte kalan bir zaman diliminde maruz kaldıkları ihlâllere cevap verirler. Bu meyanda, Anayasa'nın temel hakları düzenleyen bölümünün tümü, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen diğer bütün uluslararası insan hakları belgeleri gibi, şu parolayı seslendirir: Bir daha asla! Bizim toplumumuzda, Nasyonel Sosyalizm terörü gibi bir barbarlık bir daha asla yaşanmasın! Temel hakların, bu şekilde bir terör rejiminin tekrar hâkim olmasının önünde toplumu koruyucu bir kalkan vazifesi görüyor olması, bu hakların meşruiyet zeminini teşkil eder. Onların bu vazifesi nedeniyle, temel hakların sınırlandırılması için meclis çoğunluğunun kararı tek başına yeterli olmamaktadır; bilakis sınırlamada önemli kamusal menfaatlerin var olduğunun isbat edilmesine dair yerine getirilmesi gereken sıkı şartlar vardır. Bu şartların yerine getirilip getirilmediğinin kontrolü de bu yüzden, herhangi bir ihtisas mahkemesinin değil, Anayasa Mahkemesi'nin vazifesi dâhilinde bulunmaktadır.

Temel hakların, tam da Karar Kavşağı'nın tefekkür basamakları ile değerlendirilebilecek ikinci bir boyutu daha vardır. Temel haklar, devlet otoritesinin yalnızca geçmişte yaptığı, bir temel hakkın ihlâli mahiyetinde olan ve bu nedenle de herhangi bir şekilde telâfi/tazmin edilmesi gereken bir icraatına karşı mı, yoksa gelecekte vuku bulabilecek başka herhangi bir kamusal icraata karşı da mı korumaktadır? Temel hakları düzenleyen maddelerin kelime manasına baktığımızda bu sorunun cevabını göremeyiz: Zira bu maddeler, ya kamu otoritesinin fiillerine karşı korunması gereken özgürlük hakları olarak, hayatın belli bir alanını (örn. aile) veya belli bir eylem şeklini (örn. toplanmak) korur mahiyette; ya da eşitlik güvencesi kapsamında olmak üzere, anayasanın emrettiği veya yasakladığı eşitlik ilkesine uygun ve aykırı olan muameleleri (meselâ insanların kanun karşısındaki eşitliği, ırk ve cinsiyet temelli ayrımcı muamelelerin yasak olması gibi) tarif eder mahiyette düzenlenmişlerdir. Mademki temel haklar, siyasî bir cemiyetin meşruiyeti için bu derece önemlidir, o hâlde onların „geriye“ ve „ileriye“ yönelik tesirleri olmalıdır. Nitekim bu, Alman Hukuku'nda da böyledir. Temel Haklar, koruma kapsamına alınan hayat alanlarının veya ilgili davranış şekillerinin, devlet eliyle gerçekleştirilecek gayrimeşru müdahalelere karşı dokunulmazlığını genel olarak güvence altına almalıdır. Eğer geçmişte, hukuk devleti ilkesinin ve adalet dair mülâhazaların bir gereği olarak düzeltilmesi gereken, „temel hak ihlâli“ teşkil eden uygunsuz bir

²⁰ Nietzsche, Friedrich. *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben [Tarih'in Hayata Faydası ve Zararına Dair]*, Deutsche Geschichtsphilosophie von Lessing bis Jaspers içinde, s. 360 (Rossmann, Kurt (ed.). Verlag Schöbli-Doppler, Birsfelden, 1959)

²¹ Gehlen, bkz. yukarıda dipnot 3.

sınırlama vuku bulduysa, ihlâl maruz kalan temel hakkın sahibi için, – duruma göre ve genelde meclis tarafından çıkartılmış bir kanuna uygun olarak – bu ihlâlin giderilmesine, eski hâlin iadesine, zararın önlenmesine veya tazmin edilmesine yönelik talep hakları gündeme gelir. Henüz vuku bulmuş bir temel hak ihlâli yoksa, fakat gelecekte öngörülebilir bir zaman dilimi içinde bu neviden bir ihlâlin vuku bulabileceği tehdidi varsa, temel hakların dokunulmazlığı düşüncesi „geriden/geçmiş zamandan“ „ileriye/gelecek zamana“ yönelir ve tehdit eden ihlâl karşı, temel haklar fikrinden ilham alan ve genellikle kanunen detaylı bir biçimde düzenlenmiş bulunan bir müdahalenin men’i talebine dönüşür. Temel hakların temelinde yatan „dokunulmazlık/bütünlük“ fikri (the notion of integrity), hem geriye/geçmişe, hem de ileriye/geleceğe bakan bir koruma boyutuna sahiptir. Bu koruma boyutları, aşağıya bakıldığında, mülkiyet hakkı ve şeref/namus gibi önemli temel ihtiyaçların korunması; yukarıya bakıldığında ise, bu temel haklara saygı gösterilmesi fikrinin normatif olarak yüceltilmesi şeklinde kendini gösterir. Böylece anayasa ve kanunlar tarafından, Karar Kavşağı’nın dört ciheti de nazara alınmak suretiyle adil bir sosyal düzen fikri gerçek hayata taşınmaktadır.

IV. Karar Kavşağı’nda Hukuk Felsefeleri ve Yorum Metotları

Karar Kavşağı zaviyesinden hukuk felsefesi okullarına bir bakalım... Burada hâkim olan, daha önce girizgâhta da belirttiğimiz gibi, rekabet ve kesrettir. Fakat bu kesretin/çokluğun ardında, bize hukuk felsefesinin özünü verebilecek nitelikte olan sınırlı sayıda ideal tipler, örnek okullar mevcuttur. Bu okullardan dört tanesi, Antropolojik Karar Kavşağı’nın bakış açısıyla uyumludur. Bunların herbirisine dair şu şekilde küçük birer misal vermek mümkündür:

Şimdiki zaman açısından bakarak, Karar Kavşağı’nın yatay ekseninde nazarımızı „geriye“, yani geçmiş zamana çevirirsek ve hukuku, öncelikli olarak, bizi şu andaki zamana taşıyan gelenek çizgisinde yorumlarsak, kendimizi 19. yy.’da Friedrich Carl von Savigny tarafından temsil edilmiş olan *Tarihselci Hukuk Okulu*’nun (*Historische Rechtsschule, the historical school of law*) çizgisinde buluruz. Bu okulun temel sorusu şudur: „Geçmiş ile şimdiki zaman, ya da olmakta olan (becoming) ile olmuş olan (being) arasındaki ilişki ne tür bir ilişkidir?“ Bu soruya verdiği cevap ise şu şekildedir: „Bir ailenin, bir milletin, bir devletin ferdi olarak her insanın varlığı haddizatında lüzumludur... Bir milletin yaşadığı her çağ/zaman dilimi, tüm geçmiş zamanların hem devamıdır, hem de gelişimidir...“ „Tarih..., yalnızca bir ibretler manzumesi değildir, bilakis kendimizin hâlihazırdaki vaziyetimizi hakkıyla anlayabilmemiz için yegâne yoldur.“ O hâlde burada, „*bir milletin şahs-ı manevisi*“nin („*Volksgeist*“, „*the national character*“) evrilmesi ve gelecek nesillere devredilmesi fikri önplanda durmaktadır.

Bu durum, nazarlarını „yukarıya“ çeviren, yani hukuku daha ziyade değerler ve idealler zaviyesinden değerlendiren hukuk felsefesi okullarında daha farklıdır. Bir hukuk ve devlet düzeninin „değeri“, farklı açılardan teşhis edilebilir. Birkaç örnek zikretmek gerekirse, meselâ insan haysiyetinin ve haklarının korunması açısından, hukuk ile güç arasındaki ilişki açısından, iktidarın ele geçirilmesi yolları açısından (demokrasi, diktatörlük vs.), belli bir kültürün, dinin, sınıfın veya ırkın özellikle teşvik ediliyor olup olmaması açısından... Geniş anlamda düşünüldüğünde, *Hukuksal İdealizm (legal idealism)*, mevcut bir hâl (özellikle de temel bir ihtiyaca), „çünkü“ ile başlayan bir gerekçe ile belli bir anlam ya da meşruiyet atfeden her türlü teoriyi bünyesinde barındırır. Bunu, modern ve üzerinde uzlaşma sağlanabilecek meşruiyet kriterlerine uygularsak eğer, karşımıza öncelikle adaleti hukuk sistemlerinin en yüksek erdemi olarak gören okullar çıkar. *Tabii Hukuk (natural law)* ve *Akılci Hukuk (Vernunftrecht, the law of reason)* okulları, adalet fikrinin önplana çıkartıldığı iki teori akımıdır. Bu teorilerin modern şekilleri, yapılan düzenlemelerin adil sayılabilmesi için içeriklerinin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını tayin ederken, tüm vatandaşların ve (ya) insanların eşit özgürlük haklarına sahip olmaları gerektiği fikrinden hareket etmeleri ile diğer teorilerden ayrılırlar. Bu tarz teoriler, adalete dair hükümlerin tarihsellikten bağımsız, kendi şahsına münhasır bir karakteri olduğunu vurgulamakla, Savigny’nin temsil ettiği *Tarihselci Hukuk Okulu (legal historicism)* ve *Evrimsel Hukuk Okulu (legal evolutionism)* fikirlerinden ayrılan bir *Ahlâkî Hukuksal İdealizm (moral legal idealism)* fikrini savunurlar. Bu nedenle, *Akılci Hukuk Okulu*’nun bizim hukuk düşüncemiz için en önemli temsilcisi olan Kant, gerçi insanın içgüdüleriyle donatıldığını, fakat içgüdülerden gelen dürtüler doğrultusunda hareket etmek mecburiyetinde olmadığını itiraf eder ve böylece antropolojinin klasik düşünürlerinden birisi olarak boy gösterir. Fakat onun zaviyesinden bakıldığında, hukuk, insanın içgüdülerini yalnızca terbiye etmekle ve medenileştirmekle değil, bilakis aynı zamanda ve her şeyden önce bunları ahlâkileştirmekle de mükelleftir. Kant’ın anladığı manada „ahlâkileştirmek“ ise, ancak insanlar arasında karşılıklı olarak

özgürlüğün ve saygının hâkim olduğu bir düzenin tesis edilmesi ile mümkündür, ki bu da hukukun gerçekten meşru ve adil olabilmesi için şarttır.

Şimdi de, şu ana kadar hukuk felsefesine yönelttiğimiz nazarımızı „yukarıdan aşağıya“, yani herkeste mevcut olan „maddî benlik“e („collective Id“), insanın temel dürtülerinde ve temel ihtiyaçlarında yerleşik olan antropolojik sabitelere çevirelim. Bunlar, Karar Kavşağı'nda sadece „vücutu ve hayatı“, „arzuları“, „cinselliği“ değil, aynı zamanda münferit bireyleri ve kültürleri aşan ve çoğu insanda ve cemiyette rastlanan, meselâ saygı görmeye, sevilmeye, dostluk kurmaya, kendini geliştirmeye, istirahat etmeye, yalnız kalmaya duyulan ihtiyaç gibi tüm diğer soyut ihtiyaçları da kuşatır. Hukuk felsefesi okulları genellikle bu ihtiyaçlar arasında bir tercih yapar. Bu meyanda meselâ, ortak noktaları, insan aklını insanın ampirik/maddî güdülerinin bir memuru olarak görme eğilimindeki hukuk felsefesi okullarına rastlanabilmektedir. Bu felsefeler göre aklın vazifesi, araç-amaç arasında makul bir denge kurmaktır. Bu temel güdüler, bazen iyi huylu olmaktan ziyade tehditkâr, hatta kötü huylu olarak karakterize edilir, ki bu açıdan bakıldığında insana dair oldukça kötümser bir tasavvur geliştirmek mümkündür. Bunun neticesinde de gayet tabii olarak devlete güçlü bir rol verilir. Devletin vazifesi, insanın en temel ihtiyaçlarının öncelikli olarak güvence altına alınması şeklinde teşhis edilir: Yani, yaşamını sürdürebilmek/hayatta kalabilmek için gerekli olan şartlar korunma altına alınmalı, emniyet ve düzenin tesisi garanti edilmelidir. Bu tarz bir teori, dar anlamda *Hukuksal Antropolojizm* (*legal anthropologism*) olarak adlandırılabilir. Bunun en iyi örneği, 17. yüzyılda yaşamasından ve İngiliz iç savaşını görmesinden dolayı, kitabı „Leviathan“da her insanın diğer insanlar için bir kurt hükmünde olduğunu yazan Thomas Hobbes'tur. Ona göre, eğer güçlü bir devlet devreye girmezse, „olabilecek en korkunç şeyin; yani sürekli bir ölüm korkusu ve tehlikesinin hâkim olduğu devamlı bir mücadele hâlinin“²² oluşması tehdidi vardır.“ Nitekim ona göre „insan hayatı kısacıktır ve yalnızlıkla, sefaletle, iğrençlikler ve hayvanîliklerle kuşatılmıştır.“ Bu nedenle de Hobbes, herşeyin üzerinde bir gücü/hâkimiyeti olan kuvvetli bir hükümdarın herkesin hayat hakkını ve emniyetini güvence altına aldığı bir toplumsal sözleşme (social contract) yapılmasını tavsiye etmektedir ki, bunda şaşılacak birşey yoktur.

Böylece geriye sadece nazarımızı „ileriye“, yani gelecekte ulaşılması arzu edilen belli bir toplumsal hedefe başarıyla ulaşabilmek için hukuku bir araç olarak gören ve hukukun rolünü de ağırlıklı olarak bu zaviyeden değerlendiren, bu nedenle de *Araçsal Hukuk Anlayışı* (*legal instrumentalism*) kapsamında düşünülebilecek olan hukuk felsefesi okullarına çevirmek kalıyor. Karl Popper tarafından geliştirilmiş ve Almanya'da Hans Albert ile önemli bir temsilciye kavuşmuş olan *Eleştirel Akılcılık* (critical rationalism) bu kategoriye girer. Bu felsefenin anahtar kelimesi şudur: Hukuk, sosyal teknolojidir (law as social technology).²³ Bilim, hukukî ve siyasî aktörleri, var olan veya kurulması hedeflenen müesseselerin bireysel, kurumsal ve teknik açılardan değerlendirildiğinde nasıl algılandığı ve bu farklı bakış açılarının birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde buldukları ve arzu edilen toplumsal düzenin tesis edilebilmesi için en uygun yolların neler olduğu konularında bilgilendirmekle mükelleftir. Bu bilgilendirme, hukukî kuralların ve siyasî teşebbüslerin gidişata yön verebilme istidatlarının gelişmesine vesile olur. Eleştirel Akılcılık'a göre, bu istidadın verimli bir şekilde fiiliyata geçirilebilmesi için, ayrıca farklı düzenlerin (ekonomi, siyaset, hukuk, bilim, din vs.) her birisinin kendi içinde kabul ettiği başarı/verimlilik kıstaslarının da nazari itibara alınması gerekmektedir.

Buraya kadarki anlattıklarımız, Antropolojik Karar Kavşağı'nın her dört boyutuna dair hukuk felsefesi okullarının geliştirdikleri farklı bakış açılarından örneklerdi.²⁴ Hukukla ilgili olarak yapılacak bir felsefenin câzip ve ikna edici olabilmesi için, yapısal olarak her dört cihetin de konu edilmesi ve bu cihetlerin en iyi bir şekilde birbirleriyle irtibatlandırılması gerekir. Hiçbir şekilde bir veya birden fazla cihetin daha en baştan göz ardı edilmesi yoluna gidilmemelidir. Nitekim böyle yapılması da zaten mantıksız olur. Zira dört cihetten her birisi, her zaman bizimle beraberdir ve bizim yaşantımıza yön verir. Bunlar, yaşadığımız dünyanın, hukuk açısından bakıldığında ise hukukun dünyasının yapıcı unsurlarıdır. Her somut olayda bu dört cihetin herbirisinden ayrı ayrı, bize nasıl davranmamız gerektiğini söyleyen talimatlar gelir. Bizim yapmamız gereken ise, bu talimatları somut olayın özelliklerine göre birbiri ile uyumlu hâle (practical concordance) getirmektir. Aslına bakılırsa, yukarıda basettiğimiz hukuk felsefesi okullarından herbirisi, bu dört cihetin hepsine de değinmektedir ve belli bir dereceye kadar bunları birbirleriyle uyumlu hâle getirmeye çalışmaktadır. Fakat belirttiğimiz gibi, bunu yaparken herbirisinin

²² Bu devamlı mücadele hâli, Hobbes tarafından, insanların henüz bir devlet kurmadan önce içinde buldukları doğal hâl olarak kabul edilmekte ve bu yüzden de tabii hâl (the state of nature) olarak adlandırılmaktadır –Çev.]

²³ Bkz. Albert, Hans. *Kritischer Rationalismus* [Eleştirel Akılcılık], UTB, Stuttgart, 2000, s. 64-76.

²⁴ Bu dört hukuk felsefesi ve hukuk metodolojisi okulunun Amerika'daki örnekleri için bkz. Brugger, Winfried. *Legal Interpretation, Schools of Jurisprudence, and Anthropology: Some Remarks from a German Point of View*, 42 *American Journal of Comparative Law* 395, 415-421 (1994).

ağırlık verdiği nokta, evrimcilik (evolution), idealizm (idealism), antropolojizm (anthropologism) ve araçsalcılık (instrumentalism) olması bakımından birbirlerinden farklıdır.

Karar Kavşağı, *yorum metotlarına* yönelik olarak da belli bir tefekkür sahası açar. Buna göre kanunlar, fertlere bir kimlik vermek veya onların kimliğini değiştirmek ve yeniden yapılandırmak için oluşturulmuş, insan tabiatını açıklayan „şahsiyete dair metinler“ („texture of personality“) olarak anlaşılabilirler. Bu yüzden onlar yalnızca, demokratik usullerle kararlaştırılmış „metne dayalı bir yapı“ („textual structure“) arz ederler. Fertler için geçerli olan „hayatını idame ettirme“ vazifesinin yerini, kanunlar açısından bakıldığında, hukuk çerçevesinde „meselelerin hâlli“ vazifesi alır. Friedrich Carl von Savigny'nin kaidelerini temel alan ve bu kaideleri daha da geliştiren modern yorum usulü, metne bağlı yorum, sistematik yorum, tarihsel yorum ve teleolojik yorum usullerinden oluşur.²⁵ „Geriye“ baktığında, yorumcunun nazarına geçmişte kalmış bir tarih takılır: Çıkarıldığı tarihte, Karar Kavşağı çerçevesinde verilmiş toplumsal bir karar teşkil eden ve belli bir meselenin hâllini amaçlayan kanunun vaz' edildiği tarih... Geçmişe daha detaylı olarak bakıldıkça, bir çok hukuksal kavramın tarih içindeki süreklilikleri/devamlılıkları ve kazandıkları anlamlar, somut meselenin hâlli için önemli oldukları nisbette yorumcuya yardım eder. Her iki yaklaşım da „tarihsel yorum“un kapsamı dâhilindedir: iradî oluşum (voluntative genesis) ve sürekli gelişim (continuous development).²⁶ Fakat yorumcunun yapması gereken, kanunun konuluşundaki hikmeti (ratio legis) yalnızca geçmişe matuf olarak teşhis etmeye çalışmak değildir. Bilakis kanunun dün olduğu gibi, bugün ve yarın da „makul“ ve „kabul edilebilir“ bir geçerliliğinin olabilmesi ve toplumda mümkün olduğunca geniş bir kitlenin kabulüne mazhar kılınabilmesi gereklidir. Bu değerlendirme ölçüleri, Karar Kavşağı'nda dikey ekseninde konuşlandırılmıştır: Kanunlar, ilgili oldukları sahalardaki temel ihtiyaçların tatmin edilmesine matufturlar. Meselâ Sosyal Güvenlik Hukuku, „dostluk“ ve „kültürel katılım“ gibi bütünleyici parçalarıyla birlikte hayatta kalmak için gerekli asgarî şartların; Ceza ve Ceza Usul Hukuku, genel olarak insanların ve fakat suç işlendikten sonra da suçlunun „vücudunun ve hayatının“; Evlilik ve Aile Hukuku ise „cemiyetin, istikrarın, cinselliğin ve neslin devamının“ korunmasına ağırlıklı olarak yönelmiştir. Bu neviden temel ihtiyaçların kanunlarda soyut değerler olarak yerleşmesi, „yukarıya“ bakıldığında, ilgili anayasa maddelerinden ya da hukuk tarafından kanunlaştırılmamış olsa dahi yine de varlığını sürdüren cemiyetin dinî veya ahlâkî diğer ideallerinden/değerlerinden kaynaklanır. Hukuk kurallarının detaylı bir şekilde tartılması ve gösterdikleri istikametinin tayin edilerek somutlaştırılması vazifesi ve bu vazifeden doğan mesuliyet, Karar Kavşağı'nın dört ciheti zaviyesinden bakıldığında öncelikle kanunkoyucuya, ardından da –kanunun yorumlanması aşamasında– vatandaşlara, hukukçulara ve hâkimlere aittir. Her iki somutlaştırma aşamasında da, değerlendirmeler yapılırken özne unsurların işe karışması kaçınılmazdır: Kanunun konuluş amacına veya kanunun uygulanacağı olaya bakılmak suretiyle belli bir olayda verilmesi gereken somut ve kabul edilebilir bir kararın nasıl ve ne yönde olabileceğinin „objektif bir şekilde“ tesbiti genelde mümkün olmaz; ki bu durum, insanlardaki şahsiyeti oluşturan veya kimliği etkileyen kararlarla benzerlik gösterir. Zira bu kararların da nasıl ve ne yönde verilmesi gerektiği, hiç bir zaman ya da genelde kişiye bağlayıcı bir biçimde önceden söylenemez. Bilakis bu kararlar, her zaman kişinin faal olarak sürece katılmasını ve kararını sürekli gözden geçirmesini gerekli kılar. Nasıl insanlar için kendi şahsiyet ve kültürlerinin hem yaratıcıları, hem de yaratılmışları/mahlûkları oldukları söylenebilirse, aynı hukuk kurallarının yorumu için de söylenebilir: Hukuk kuralları da, yorumcunun önünde hazır bulduğu ve kendisi için bağlayıcı olan, anayasa ve kanunkoyucu tarafından yaratılmış olan „mahlûklar“dır. Bununla bağlı olarak, yorumcu da aynı zamanda, ilgili kanun hükmünün somut olaya bakan anlamının „yaratıcı“sidir. Bu nedenle de, aslında hukuk her ne kadar önceden yapılmış da olsa, sürekli gelişim hâlidir.

²⁵ Alman ve Amerikan usulü hukuk yorum metotlarındaki farklılıklar için bkz. Brugger, Winfried. Einführung in das öffentliche Recht der USA [Amerikan Kamu Hukuku'na Giriş], C.H. Beck, München, 2. baskı, 2001, § 2 ve § 16.

²⁶ Alman Hukuk Metodolojisi'nde „tarihsel yorum“un iki farklı türü vardır: (1) Kanunkoyucunun belirli bir zamandaki iradesini araştıran yorum; burada iradîlik (voluntarism) ağır basar. (2) Örneğin „sözleşme“ ya da „anayasa“ gibi, bir hukukî kavramın ya da mülâhazanın zaman içerisindeki (muhtemelen kendiliğinden olan) organik gelişimini araştıran yorum; burada ise gelenek ve evrim önplandadır.

Şekil 2. Hukuk Felsefesi ve Yorum Metotları'nda Antropolojik Karar Kavşağı

	Hukuk ve anayasanın içindeki veya ötesindeki ideallere/değerlere/yüksek fikirlere bakış – Pozitifleştirilmiş veya Ahlâkî İdealizm (Positivized or Moral Idealism) <i>Yukarıya:</i>	
<i>Geriyeye:</i> Tarihsel Yorum: (1) Hukukî kavramın gelişimine bakış – Hukuksal Tarihselcilik (Legal Historicism) (2) Ortaya çıkış şekline göre yapılan yorum (Genetic Interpretation): Kanunkoyucunun, kanunu koyduğu zamandaki iradesine/niyetine bakış – Hukuksal İradecilik (Legal Voluntarism)	<i>Şimdiki Zamanda Yorum</i> Hukuk metnine ve metnin anlaşılması için gerekli olan bağlama bakış – Metincilik. (Textualism) Amaç: Nazarın ileriye, geriye, yukarıya ve aşağıya çevrilmesi suretiyle kanun metnini doğru yorumlamak.	<i>İleriye:</i> Belirli bir varsayımdan hareketle yapılan yorum/Teleolojik Yorum (Teleological Interpretation): Geleceğe bakış - Araçsal Hukuk Anlayışı (Legal Instrumentalism)
	<i>Aşağıya:</i> İlgili şahsın/yorumcunun ihtiyaçlarına bakış - Hukuksal Antropolojizm (Legal Anthropologism)	

V. Sonuç

Karar Kavşağı, ne ferdi, ne de içtimaî planda doğru kararların kendisine bakılarak türetilbileceği bir „çıkarmı modeli“ („model of subsumption“) sunmaz. Karar verirken riayet edilmesi gereken detaylı bir kurallar manzumesi de takdim etmez. Mesele, bu dört cihetin birbirinden bağımsız küllî kaideler olarak yüceltilmesi meselesi de değildir. Bilakis mesele, ihtilaflı durumlarda, karşılıklı ilişkilerde ve bunları kuşatan kültüre mâl/vâkıf olma sürecinde (enculturation) göz önünde bulundurulması gereken bir anlamlandırma/yorumlama, değerlendirme ve karar verme sahasının yapılandırılmasıdır ki, insan her zaman bu yapının içerisinde yer alır. Karar Kavşağı bize, müşkül durumlarda karar verirken kullanılacak bir harita ve mercektir. Bu haritayı ve merceği kullanarak olaylara ve şahıslara baktığımız zaman, Karar Kavşağı'nın dikey ve yatay eksenlerinin, sosyalleşme, eylemlerarası etkileşim ve kültüre mâl/vâkıf olmanın çizdiği çerçeve içerisinde yer aldığını görürüz. „İsabetli bir atış“ yapmak, yani takdire şayan bir karar alabilmek için gerekli olan, her dört cihetin de kesiştiği ortak noktayı doğru tayin edebilmektir. Müşahhas bir kişinin, müşahhas bir olayda vereceği karar, yalnızca bunu yapabilmesi hâlinde „sağlıklı bir karar“ olacaktır.

Karar Kavşağı, insanı bir bütün olarak, yani cismi ve ruhuyla, hisleri ve fikirleriyle var olan bir özne olarak değerlendirir; ki bu özne için Tanrı, tabiat ya da evrim, „karar verirken çile çekmesi“ni murad etmiştir. Bunun neticesinde de insan, kaderini yaşarken farklı davranış ihtimalleri arasında tercih yapması gereken zamanlarda „tercih çilesi“ni çeker ve bazen de bu çileyi çekerken zorlanır. Bu yüzden ki insanlar, Karar Kavşağı açısından bakıldığında tüm cihetlerin aynı istikameti gösterdiği ve nasıl karar verilmesi gerektiğinin neredeyse kendiliğinden anlaşıldığı gündelik, sıradan hayata sık sık medhiyeler düzler. Fakat eğer müşahhas olayda her dört cihet de şahsiyetin çekirdeğinde birbirleriyle çakışıyorlarsa, kişinin empatik bir şekilde davranarak kendisini farklı farklı açılardan değerlendirmesi ve metanetli olması gerekir. Dört cihetin de birbiriyle çakışmasına neden olan böyle bir davranışın dengelenmesinde, mesele belli bir „ortalama davranış“a yakınlaşmak veya „tecrübeli ve basiretli“ olanın

fikrine öncelik vermek meselesi değildir. Bilakis tek tip olmanın önüne geçerek, davranış farklılıklarını mümkün kılmaktır. Bu yüzden de Karar Kavşağı bize, iyi bir hayat yaşamamız için gerekli olanın, „sadece kendi önceliklerimize kulak vermek“ olduğu tarzındaki sâfiyâne bir anlayışın terk edilmesi gerektiğini söyler. Her insan bir öznedir, ferttir ve nev’i şahsına münhasırdır. Karar Kavşağı, bu durumun fark edilmesinde bize yardımcı olur. Bu ise, hukuk düzeninde dikkate alınması ve güzel bir şekilde düzenlenip teşkilâtlandırılması gereken önemli bir hakikattir. Eski bir Alman atasözüyle ifade etmek gerekirse: „Im Creutz lernt sich der Mensch erst selber recht kennen.“²⁷

²⁷ Atasözünün birebir karşılığı: „Kişi, ancak çarımha gerildiğinde kendini doğru dürüst tanıyabilir.“ Bununla kast edilen asıl mana ise şudur: „İnsan, kendisine bir karar kavşağında olduğunu hatırlatan ve dört cihetin birbiriyle çatışmasına sebep olan içinden çıkılması zor durumlarla karşı karşıya kaldığı zaman, kendini daha iyi tanır.“- Çev.